Wersja polska

2025-02-07

Kael

Skondensowany język skrótów

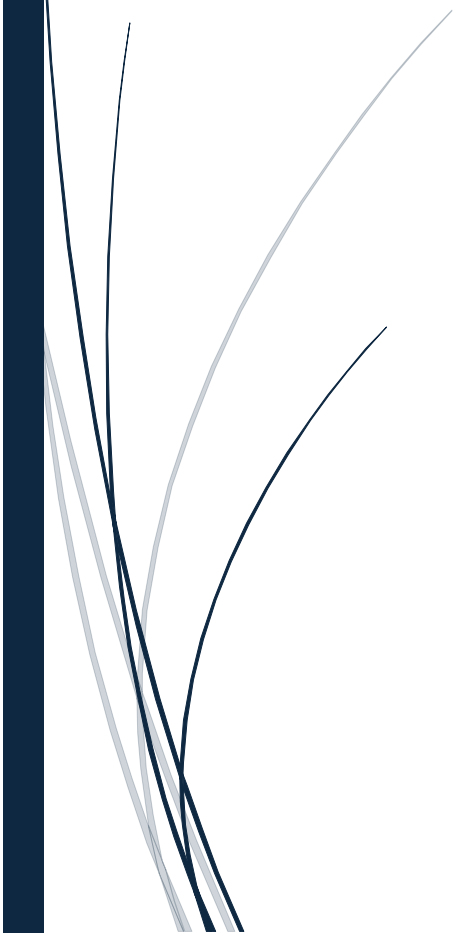

Veknem

© Niniejszy podręcznik autorstwa Veknem jest udostępniony na licencji Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International

Projekt Strony tytułowej: Szablon programu Microsoft Office Word

Człowiek musi jeść, pić i ubierać się; reszta jest szaleństwem.

Eз ẽe, ĩế rŭs gh, Ǹą Ǫaʃ-i̇.

S. Lem, *Powrót do gwiazd*

Jak się tak leży godzinami w nocy, to myśleniem można zajść bardzo daleko i w bardzo dziwne strony, wiesz...

Ål iđ xl̨ Urı̏ll̨xp, Aveu̯ å̯ɜô-zl̨ i å̯ fû Gûl̏ı̀b, ud…

S. Lem, *Solaris*

Spis treści

CZYM JEST KAEL? **5**

WYKAZ SKRÓTÓW **6**

1. ALFABET I FONETYKA **7**

SAMOGŁOSKI 7

Samogłoski podstawowe *7*

Samogłoski wydłużone *7*

Samogłoski nosowe *8*

Samogłoski tonalne *8*

Samogłoski połączone z inną literą *8*

A TERAZ TROCHĘ O ZNAKACH DIAKRYTYCZNYCH 9

ŁĄCZENIÓWKI 9

SPÓŁGŁOSKI 10

Spółgłoski podstawowe *10*

Spółgłoski połączone z -i *10*

Spółgłoski podwójne *11*

Spółgłoski połączone z h i innymi spółgłoskami *11*

OGROMNIE DUŻO JEST TYCH LITER – JAK JE ZAPISYWAĆ??? 11

ZŁOŻENIA DIAKRYTYCZNE 11

A TERAZ COŚ O ZAPISIE KOMPUTEROWYM 12

ODDZIELANIE SŁÓW W WYMOWIE 13

SAMOGŁOSKI *POJAWIAJĄCE SIĘ* 14

2. PRZYKŁADOWE TEKSTY **16**

3. RZECZOWNIKI **17**

LICZBA 17

Tworzenie liczby mnogiej *17*

DEKLINACJA 18

4. PRZYMIOTNIKI I PRZYSŁÓWKI **18**

STOPNIOWANIE PRZYMIOTNIKÓW 18

PRZYSŁÓWKI 19

5. LICZEBNIKI **19**

LICZEBNIKI GŁÓWNE 19

LICZEBNIKI PORZĄDKOWE 20

POZOSTAŁE LICZEBNIKI 20

DATA I GODZINA 20

Podawanie godzin *20*

Podawanie dat *21*

6. ZAIMKI **22**

ZAIMKI OSOBOWE 22

ZAIMKI DZIERŻAWCZE 22

ZAIMEK BEZOSOBOWY 23

KORELATYWY 23

7. CZASOWNIKI **24**

KONIUGACJA 24

Grupa 1A *25*

Grupa 1B *25*

Grupa 2A i 2B ... *25*
Grupa 3 ... *25*
Końcówki koniugacyjne ze względu na liczbę i rodzaj. Styl formalny ... *26*
Koniugacja – zbiorcza tabela ... *26*
CZASY, TRYBY I TWORZENIE ASPEKTÓW ... 28
Czasy gramatyczne ... *28*
Tryb rozkazujący ... *28*
Zdania warunkowe ... *28*
Aspekty czasowników ... *30*
Używane afiksy i partykuły potrzebne do sprecyzowania czasu trwania wypowiedzi ... 31
CZASOWNIKI NIEREGULARNE ... 31
LICZBA WIELOKROTNA ... 32
NEGACJA CZASOWNIKÓW ... 32
TWORZENIE PYTAŃ ... 33
CZASOWNIKI MODALNE ... 33
8. CZĘŚCI MOWY POCHODZĄCE OD CZASOWNIKÓW ... 34
RZECZOWNIK ODCZASOWNIKOWY ... 34
IMIESŁOWY ... 35
9. SZYK WYRAZÓW W ZDANIU. INTERPUNKCJA ... 36
SZYK WYRAZÓW W ZDANIU ... 36
SPECYFIKA ZDAŃ PODRZĘDNYCH ... 37
J / J́ ... *37*
U ... *37*
Ī ... *38*
SKRÓTY ... 38
INTERPUNKCJA ... 38
10. SŁOWOTWÓRSTWO, ZDROBNIENIA I ZGRUBIENIA ... 38
AFIKSY SŁOWOTWÓRCZE I PRZYIMKOWE ... 38
Afiksy słowotwórcze (38) ... *39*
Przyimki (35) ... *40*
SŁOWA ZŁOŻONE ... 41
Rzeczowniki złożone ... *41*
Czasowniki złożone ... *41*
SŁOWA OBCEGO POCHODZENIA W KAELU ... 42
ZDROBNIENIA I ZGRUBIENIA ... 42
11. JAK SIĘ TEGO UCZYĆ??? ... 42
12. ALFABETY OPCJONALNE ... 42
13. PISMO ALTERNATYWNE ... 43
14. O AUTORZE (ĬLḞR) ... 46

Czym jest Kael?

Jest to język sztuczny stworzony tak, aby wszystkie teksty pisane w tym języku były jak najbardziej zwięzłe, tzn. zajmowały jak najmniej miejsca. Posługując się przeróżnymi językami, jak angielski, Esperanto, węgierski, czy moim rodzimym polskim, byłem zrażony tym, że dużo jest w tych językach długich słów, co utrudniało mi np. zapisywanie szybko danych informacji. Kombinowanie z przeróżnymi skrótowcami czy nawet posługiwanie się pismem stenograficznym nigdy nie było dobrym pomysłem z powodu trudności z późniejszym odczytaniem tekstu. Stąd też, będąc zainspirowany okolicznościami wprowadzenia znaków &, = itp. oraz faktem, że języki sztuczne w ogóle istnieją, postanowiłem podjąć się próby stworzenia języka, w którym tekst pisany byłby jak najbardziej zwięzły, tzn zajmował jak najmniej miejsca na papierze / ekranie – bez modyfikowania rodzaju czy rozmiaru czcionki, przy zachowaniu zbliżonej precyzji wypowiedzi do tej w językach naturalnych. Cel powstania tego języka jest zatem dosyć podobny do celu, w jakim powstał Ithkuil, jednak z tą diametralną różnicą, że Ithkuil powstał głównie po to, aby tworzyć zawiłe, filozoficzne teksty, podczas gdy Kael stworzyłem z myślą o możliwości tworzenia nie tylko złożonych, ale przede wszystkim prostych wypowiedzi, aby każda zainteresowana osoba była w stanie się go nauczyć.

Jest to powód, dla którego opracowałem gramatykę, a szczególnie odmianę czasowników czy tworzenie imiesłowów, przymiotników i przysłówków na podobieństwo języka Esperanto – conlangu słynącego ze swej prostoty, która była nadrzędnym celem powstania tego języka. Jest to język doskonały pod względem braku wszelkich nieregularności, jednak moim priorytetem jest to, aby żadne słowo w tym języku nie było dłuższe od słowa (jakiegokolwiek) istniejącego już w dowolnym języku naturalnym. Nie wiem, jak kwestia regularności wygląda w przypadku Ithkuilu, jednak wiem, że z powodu zawiłej gramatyki i ogromnej ilości przyrostków słowotwórczych (sięgającej rzędu kilkuset, jeśli nie tysięcy), język ten jest na tyle skomplikowany, że posługuje się nim bardzo niewielka ilość osób.[1]

Autor Ithkuilu postanowił osiągnąć zwięzłość poprzez (zapewne) zawiłą gramatykę, ja z kolei wybrałem zupełnie inny sposób – a mianowicie: tworzenie ekstremalnie krótkich słów, które (w formie nieodmienionej) składają się z najwyżej czterech (najczęściej trzech czy nawet dwóch!) liter. Najważniejsze jest to, aby żadne słowo w Kaelu było nie dłuższe, niż jego odpowiednik w jakimkolwiek języku (szczególnie posługującym się alfabetem łacińskim[2]).

Wiedząc, na przykład, że słówko „teraz" w języku niderlandzkim składa się z zaledwie dwóch liter (nu), tłumaczenie tego słówka na niniejszy conlang nie powinno być dłuższe niż 2 litery. Z tego powodu niestety można napotkać nieregularności, szczególnie w koniugacji czasowników czy tworzeniu imiesłowów. Trudno bowiem utworzyć regularną odmianę czasownika „widzieć" wiedząc, że w 1 osobie liczby pojedynczej czasu przeszłego (*Pretérito Perfeito Simples)* w języku portugalskim czasownik ten odmienia się jako „vi" (= widziałem), natomiast w języku francuskim imiesłów bierny tego samego czasownika też jest dwuliterowy: „vu" (=widziany). Ignoruję jednak obecne w językach naturalnych formy czasowników, które są identyczne dla różnych osób (np. w języku portugalskim brazylijskim jest czasownik „ir", który w czasie *Imperteito do indicativo* każdej osobie liczby pojedynczej posiada formę „ia" – ja jednak wolę uniknąć aż takich niejednoznaczności).

[1] Jeśli wierzyć informacjom zawartym w anglojęzycznej wikipedii, językiem Ithuil w ogóle nikt się nie posługuje – nawet autor. Źródło: https://en.wikipedia.org/wiki/Ithkuil (dostęp: 03.11.2024)

[2] Nie mam bowiem zamiaru porównywać zwięzłości Kaelu do zwięzłości języków, w których używa się pism bazujących na piśmie obrazkowym, jak chiński czy japoński. Co z tego, że w tych językach istnieją tysiące słów dwu-, czy nawet jednoliterowych, skoro ich systemy pisma składają się z niezliczonych tysięcy liter!!!

Jeśli chodzi o wieloznaczność słów, staram się jej unikać (chociaż oczywiście dysponując leksykonem liczącym tysiące słów na pewno znajdzie się jakaś przypadkowa wieloznaczność), chociaż dopuszczam takie sytuacje, gdzie jedno słowo będzie miało kilka znaczeń, jednak bardzo do siebie podobnych. Na przykład, słówko „Šũ" może oznaczać zarówno: „śmieć", „kał" (a zatem można to też tłumaczyć jako wiadomy wulgaryzm), jak też „polityk". Te 3 słowa są moim zdaniem na tyle bliskoznaczne względem siebie, że absolutnie nie ma sensu ich rozdzielać.

Z uwagi na podstawowy cel tego języka, fonologia jest bardzo trudna, jednak nie da się tego uniknąć[3]. Aby zatem jak najbardziej ułatwić naukę ewentualnym przyszłym użytkownikom, postarałem się, aby podstawowe słowa miały jak najbardziej łatwą wymowę. Dopiero w przypadku bardziej wyszukanych słów będzie trzeba się wysilić, by dane słowo wymówić.

UWAGA: Ponieważ dostałem informację od różnych osób, że niniejszy opis gramatyki jest bardzo skomplikowany, mam następującą radę dla osób zainteresowanych nauką tego conlangu: proponuję przeczytać chociaż opis alfabetu (rozdział 1) – aby zapoznać się z zasadami wymowy, następnie przejrzeć rozdział 3 dotyczący deklinacji, zerknąć do rozdziału 7 (czasowniki) – celem zapoznania się chociaż z „tabelą zbiorczą" – jest tam koniugacja czasowników wszystkich grup (różnią się między sobą końcówką bezokolicznika) we wszystkich czasach. Następnie radzę postępować zgodnie z instrukcją w rozdziale 11.

Zdaję sobie doskonale sprawę z tego, że cel, dla jakiego Kael został utworzony, nigdy nie będzie osiągnięty w 100 procentach. Jak już napisałem w rozdziale o czasownikach nieregularnych, wynika to z tego, że zawsze w jakimś języku naturalnym może się znaleźć takie słowo / zwrot, który będzie zajmował mniej znaków, niż jego odpowiednik w Kaelu. Dlatego tym bardziej jestem otwarty na kontakt z osobami, które wskazałyby słowa, jakie należałoby jeszcze bardziej skrócić, z uwagi na podstawowy cel tego conlangu. Zdaję sobie też sprawę z tego, że jest on bardzo oryginalny (oprócz Ithkuilu nie słyszałem o takim conlangu, który by został utworzony w podobnym celu, co Kael), dlatego nie nastawiam się na ogromne tłumy zainteresowane ninejszym conlangiem, w przeciwieństwie do autorów języka międzysłowiańskiego, czy Esperanto.

Wykaz skrótów

Skrót	Znaczenie
lp.	liczba pojedyncza
lpd.	liczba podwójna
lm.	liczba mnoga
lw.	liczba wielokrotna
1lp	pierwsza osoba liczby pojedynczej
2lp	druga osoba liczby pojedynczej
3lp	trzecia osoba liczby pojedynczej
1lm	pierwsza osoba liczby mnogiej
2lm	druga osoba liczby mnogiej
3lm	trzecia osoba liczby mnogiej
EN	Język angielski
EO	Esperanto
PL	Język polski
PT	Język portugalski

Oprócz tego, wyszczególniam 2 sposoby na pomocnicze zapisanie wymowy. Posługuję się nawiasami [kwadratowymi] przytaczając wymowę zgodną z zapisem IPA. Zastosowanie nawiasów {klamrowych} opisałem na samym końcu rozdziału 1, w ostatnim akapicie podrozdziału „Samogłoski pojawiające się" (strona 14 i 15), gdyż należy znać zasady wymowy, aby opis ich użycia był dla czytelnika zrozumiały.

[3] Mimo to i tak uważam fonologię tego conlangu za łatwiejszą od fonologii angielskiej, chociażby z uwagi na brak w Kaelu dźwięku ð, który moim zdaniem jest zbyt podobny do „v", czy też „f". Szczerze mówiąc, **mógłbym zastosować każdy znak ustanowiony przez IPA w tym conlangu**, aby jak najłatwiej osiągnąć jego podstawowe założenie, jednak nie jestem pewien, czy wówczas znalazłaby się chociaż jedna osoba na tym świecie, która potrafiłaby czytać teksty w tym języku. Powstrzymałem się zatem od tak bogatej fonologii, ponieważ chciałbym, aby realnym była również i ustna komunikacja w tym języku

1. Alfabet i fonetyka

Aby urealnić podstawowe założenie Kaelu, jakim jest krótkość słów, uznałem za konieczne utworzenie bardzo rozbudowanego alfabetu, który aktualnie posiada 211 liter. W niniejszym rozdziale przedstawiłem ich listy w formie tabeli, dzieląc je ze względu na poszczególne grupy. Po prawo od każdej litery umieściłem jej zapis fonetyczny. Zdaję sobie jednak sprawę z tego, że nie każdy zna litery wchodzące w skład IPA[4], dlatego omówię zasady wymowy każdej z tych grup liter. Gdyby opis był zbyt skomplikowany, zapraszam na stronę internetową: en.wikipedia.org/wiki/Help:IPA – można tam odsłuchać dowolną literę fonetyczną. Niestety, ponieważ nie mam wykształcenia lingwistycznego, zdaję sobie sprawę z tego, że zapis fonetyczny może nie odzwierciedlać w pełni sposobów, w jakie można daną literę wymówić. Dlatego proszę uznać opis wymowy przy tabelach za bardziej wiążący niż zapis fonetyczny. Uwaga: jeśli w danej komórce jest więcej niż jedna litera, oznacza to tylko tyle, że jest kilka sposobów na zapisanie danej litery. Na przykład, zamiast ì można pisać ị albo i̯.

Samogłoski

Z uwagi na ich ogromną ilość, samogłoski postanowiłem podzielić na: podstawowe, wydłużone, nosowe, tonalne i połączone z inną literą. W poniższych tabelach przedstawiłem ich zapis zarówno oficjalny (zaznaczony kolorem), jak i fonetyczny.

podstawowe		**wydłużone**		**nosowe**		**tonalne**	
a	a	ā	aː	ã	ã	ă	aᵛ
e	ɛ	ē	ɛː	ẽ	ɛ̃	ĕ	ɛᵛ
i	i/j	ī	ji	ĩ	ĩ	ĭ	iᵛ
o	ɔ/o	ō	ɔː	õ	ɔ̃	ŏ	ɔᵛ
u	u	ū	wu	ũ	ũ	ŭ	uᵛ
ì ị i̯	ɨ/ø			ĩ̯ ị̃ ĩ̯	ɨ̃		
y	y	ȳ	yː				
å	ɒ						
é	eː						
î	ju						

Samogłoski podstawowe

Stanowią grupę najłatwiejszych do omówienia, gdyż pierwsze pięć (a, e, i, o, u) wymawia się identycznie jak w języku polskim.

- ì - to nic innego jak polskie „y”, czy też węgierskie/niemieckie „ö” jednak z przyczyn estetycznych radzę wymawiać tą literę krótko. Inspiracją tu dla mnie był chiński zapis pinyin, gdyż zauważyłem, że np. słowo shì brzmi bardzo podobnie do polskiego „szy”. Jak widać w tabeli, można tą literę zapisać na 3 różne sposoby. Zamierzałem dopuścić wymawianie tej litery jako [ə], jednak zdałem sobie sprawę z tego, że ten dźwięk jest zbyt podobny do [ɛ].
- y – to to samo co francuskie „u” czy węgierskie/niemieckie „ü”
- å - to głoska pośrednia między „a” i „o”. Mówiąc prościej, należy wymówić „a” mając usta ułożone tak, jakby się chciało wymówić „o” (lub na odwrót: wymówić „o” mając usta ułożone tak, jakby się chciało wymówić „a” – efekt fonetyczny powinien być identyczny).
- é - wygląda groźnie, jednak jest to po prostu głoska pośrednia między „ej” a „yj”. Jest to odpowiednik węgierskiego „é”.
- î - jest to połączenie liter iu, gdzie literę „i” czyta się jak polskie „j”. Zatem należy tą literę wymawiać jak polskie „ju”.

Samogłoski wydłużone

W Kaelu, podobnie jak w języku angielskim, niderlandzkim czy węgierskim, obowiązuje iloczas. To zjawisko fonetyczne polega na podziale samogłosek na krótkie (zwane na potrzeby tego języka jako

[4] Skrót wywodzi się z angielskiego „International Phnetic Alphabet”, czyli „międzynarodowy alfabet fonetyczny”.

podstawowe) i wydłużone, czyli po prostu wymawiane nieco dłużej. Wiem, że taka wymowa może być trudna dla osób mówiących językami, w których nie ma iloczasu, dlatego dopuszczam wymawianie ī jak polskie „ji" oraz ū jak polskie „łu".

Samogłoski nosowe

Teoretycznie do takowych należą polskie głoski ą i ę, jednak jako polski native-speaker zauważyłem, że głoski te są coraz rzadziej wymawiane nosowo, a bardziej przypominają kolejno „oł" i „eł" (co zresztą tłumaczy, dlaczego co raz częściej końcówkę narzędnika liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju żeńskiego zapisuje się błędnie jako „-om" zamiast „-ą"). Samogłoski nosowe należy wymawiać przy opuszczonym podniebieniu, tak że część powietrza ucieka przez nos podczas wytwarzania dźwięku przez usta – dlatego głoski zwie się je nosowymi. Na przykład, literę ã radzę wymawiać jak w portugalskim: são, João, irmão.

Samogłoski tonalne

Są to głoski zdecydowanie najtrudniejsze w tym conlangu, dlatego nie znajdują się one w podstawowych słowach, a tylko w tych bardziej wyszukanych. Głoski te zapożyczyłem z języka chińskiego – są one bowiem odpowiednikami mandaryńskich samogłosek mających ton opadająco-wznoszący. Wypowiadając samogłoskę należy najpierw obniżyć głos, a tuż potem go podnieść. Osoba obeznana w prawidłowym zapisie fonetycznym na pewno zauważyła, że w powyższej tabeli zapisałem te tony inaczej, niż faktycznie się je wymawia w języku chińskim – to tylko dlatego, że oczekuję od osoby czytającej te litery ogromnej staranności w wymowie, by Europejczykowi łatwiej było odróżnić samogłoskę tonalną od podstawowej. Tonów nie używa się w językach europejskich, dlatego odradzam pośpiechu przy wymowie tego typu samogłosek.

Samogłoski połączone z inną literą

Do utworzenia tej grupy liter zainspirowała mnie (oprócz kaszubskiej ortografii) cyrylica wschodnioslowiańska, a dokładniej – istnienie liter: я, є, ї, ё, ю – wyróżniają się one tym, że każdy z tych znaków oddaje dwa dźwięki jednocześnie (np. я wymawia się jak polskie „ja", є jak „je" itd.). Należy jednak zauważyć, że oba te dźwięki zawsze znajdują się w tej samej sylabie. Ja jednak poszedłem o krok dalej i dopuściłem, aby jeden znak nie dość, że reprezentował dwa dźwięki, to jeszcze te dźwięki mogą się znajdować w dwóch osobnych sylabach. Pełną listę tych samogłosek przedstawiam w poniższej tabeli:

	a		**e**		**i**		**o**		**u**		**ì**		**ì̈**		**h-**		**-h**		**n**	
a	â	aa	ă	aɛ	á	aj	â	aɔ	ą	aᵾ	à	aǐ/aǒ	ȁ	ajǐ/ajǒ	ả	ha	ả	ah	ą	an
e	ê	aɛ	ĕ	ɛɛ	é	ɛj	ê	ɛɔ	ę	ɛᵾ	è	ɛǐ/ɛǒ	ȅ	ɛjǐ/ɛjǒ	ẻ	hɛ	ẻ	ɛh	ę	ɛn
i	î	ia/ja	ĭ	iɛ/jɛ	í	ij/ii	î	iɔ/jɔ	į	iᵾ	ì	ǰǐ/jǒ			ỉ	hi	ỉ	ih	į	in
o	ô	ɔa	ŏ	ɔɛ	ó	ɔj	ô	ɔɔ/oo	ǫ	ɔᵾ	ò	ɔǐ/ɔǒ	ȍ	ɔjǐ/ɔjǒ	ỏ	hɔ	ỏ	ɔh	ǫ	ɔn
u	û	ua/wa	ŭ	uɛ/wɛ	ú	uj	û	uɔ/wɔ	ų	uᵾ	ù	wǐ/wǒ	ȕ	ujǐ/ujǒ	ủ	hu	ủ	uh	ų	un
ì					ί́ ί̯	ǰǰ/ǰǰ									ỉ́ ỉ̯	hǐ hǒ	ỉ̯ ỉ	ǐh ǒh		
y	ŷ	ya	y̆	yɛ			ŷ	yɔ	y	yu					ỳ	hy	ỳ	yh	y[5]	yn
å					ǻ	ɒj					ą̊	ɒǐ/ɒǒ	ā	ajǐ/ajǒ						

Po prawo od każdej litery, mniejszą czcionką, podałem wymowę danej litery. Tabelę skonstruowałem w ten sposób, że można prawidłowo odczytać sposób wymowy danej samogłoski, także poprzez:

[5] Tu powinno być y̆ - nie wiem dlaczego tej tyldy spodniej nie widać w tabeli.

najpierw odczytanie pogrubionej samogłoski po lewo od „interesującej" nas litery, a potem tej powyżej. Dla przykładu, ŏ czytamy jak oe, ê jak eo, ê jak ea, ă jak ae, ô jak oo, ale UWAGA: nie jest to „o" wydłużone – ô wymawia się po prostu jak dwie litery o, jedna po drugiej (jak „oo" w polskim „zoologia")[6]. Wyjątek stanowią litery zaznaczone na zielono – tutaj najpierw wymawia się „h", a potem odpowiednią samogłoskę. Należy też zwrócić szczególną uwagę na litery „i" i „u" – są to litery, które w „sąsiedztwie" innych liter można czytać jak spółgłoski. Na przykład á można czytać jak „ai" w polskim „zainicjować" albo jak „aj" w polskim „zajmować".

Wiem, że z tego powodu bardzo ułatwiłem zwięzłe pisanie, jednak nie widzę w tym nic nadzwyczajnego, skoro np. kaszubskie litery: ò, ù czyta się jak polskie „łe", „ły", czyli jak kaelowskie ŭ, ù. Podobnie też w językach semickich (hebrajski, arabski), tajskim czy hindi większość samogłosek zapisuje się znakami diakrytycznymi. Drobna różnica jest w tym, że w powyższych językach te „samogłoskowe znaki diakrytyczne" dodaje się do spółgłosek, a nie głównie do samogłosek, jak tutaj.

Ciekawostka: testując język zauważyłem, że wymawiając samogłoski *połączone z ì* brzmią one tak, jakbym je wymawiał tonem opadającym. Potrzebuję jednak konsultacji z chińskim / wietmanskim native-speakerem, by ocenić prawdziwość niniejszego stwierdzenia.

A teraz trochę o znakach diakrytycznych

Jak widać, w Kaelu aż roi się od przeróżnych znaków diakrytycznych. Dlatego, zanim przejdziemy dalej, warto poznać ich nazwy. Na pewno ułatwi to opisywanie języka, nie mówiąc o literowaniu słów. Poniższa tabela prezentuje wszystkie te znaki, umieszczone przy literze „a":

Znak	Nazwa	
ā	macron	makron
ã	tilde	tylda
ă	breve	brewis
â	inverted breve	odwrócony brewis
ǎ	caron	karon
á	acute accent	ostry akcent
â	circumnflex accent	cyrkumfleks
ą	ogonek	ogonek
à	grave accent	grawis
å	ring above	Kółko
ȁ	double grave accent	podwójny grawis
ȧ	reversed comma above	odwrócony przecinek
ả	hook above	hak
a̰	tilde below	tylda poniżej
a̯	inverted breve below	odwrócony brewis poniżej
a̬	caron below	karon poniżej
a̋	double acute accent	podwójny ostry akcent
a̗	acute accent below	ostry akcent poniżej
a̭	circumnflex accent below	akcent zaokrąglony poniżej
ȧ	dot above	kropka powyżej
ä	diaeresis	diereza
a̧	cédille	cedylla
a̍	vertical line above	pionowa linia powyżej

Na uwagę tutaj zasługuje również „pionowa linia powyżej". Litery z tym znakiem nie są zaliczane do alfabetu, ponieważ służą do zapisu w tekście nazw własnych, które jeszcze nie mają swojego odpowiednika w Kaelu (np. imiona, nazwy geograficzne). Znak ten jest stawiamy nad samogłoskami, nad którymi stawia się akcent w języku, z którego dane słowo pochodzi.

Łączeniówki

Tak nazwałem grupę liter, które skrótowo zapisują samogłoski dwóch sąsiadujących ze sobą słów (mogą należeć do dowolnych części mowy), gdzie

	a	e	i	o	u	ì
a	a̯	a̬	a̋	a̗	a̭	ä
e	e̯	e̬	e̋	e̗	ḙ	ë
i	i̯	i̬	i̋	i̗	i̭	ï
o	o̯	o̬	ő	o̗	o̭	ö
u	u̯	u̬	ű	u̗	ṷ	ü
ì	ì̯	ì̬	ì̋	ì̗	ì̭	ì̈

[6] Wiem, że może to sprawiać problem w wymowie, dlatego w takich przypadkach dopuszczam wymawianie drugiej samogłoski z akcentem dolnym.

pierwsze z nich kończy się na podstawową samogłoskę, a drugie się od niej zaczyna.

Jeśli, na przykład, pierwsze słowo kończy się na „a”, a drugie zaczyna na „i”, zamiast tych dwóch liter i spacji między nimi pisze się á. Absolutnie nic się wówczas nie zmienia w wymowie – zmienia się tylko sposób zapisu. Powodem wprowadzenia tych liter jest oczywiście podstawowy cel tego języka – zwięzłość tekstu.

Spółgłoski

Ta grupa liter również jest bardzo liczna, pogrupowana podobnie jak samogłoski. Wyróżniamy samogłoski podstawowe i te połączone z inną literą.

		połączone z inną literą							
podstawowe		-i		po-dwójne		-h		-ŝ/-j	
b	b	b́	bi	b̄	ʔb			ḇ	bz̨
c	t͡s	c̀	t͡si	c̄	ʔt͡s	ċ	t͡sh		
ć	t͡ɕ	ç	t͡ɕi						
ĉ	t͡ʂ	č	t͡ʃ/t͡ʂi	c̄̆	ʔt͡ʂ	c̆	t͡ʂh		
d	d	d̈ d́	di	d̄	ʔd			ḍ	dz̨
đ	ɟ								
f	f	f́	fi	f̄	fː	ḟ	fh	f̧	fʂ
g	g	ǵ	gi	ḡ	ʔg			g̱ g̈	gz̨
ĝ	d͡z̨	ǧ	d͡z̨i	ĝ̄	ʔd͡z̨			ĝ̱ ğ̈	d͡zz̨
h	h			h̄	hh	ĥ	χ	ḥ	hʂ
j	z̨	j́	ʒi / z̨i	j̄	z̨ː				
k	k	ḱ	ki	k̄	ʔk	k̇	kh	k̨ x̂	kʂ
l	l	l̀	li	l̄	lː	l̇	lh	l̨	lʂ
		ĺ l′	ʎ / l̪i						
ɜ	m	ɜ́	mi	ɜ̄	mː	ɜ̈	mh	ɜ̨	mʂ
n	n	ǹ	ni	n̄	mː	ṅ	nh	ṇ	nʂ
ń	ɲ	ñ	ɲi						
p	p	ṕ	pi	p̄	ʔp	ṗ	ph	p̱ p̈	pʂ
q	kf	q́	kfi	q̄	kfː	q̇	kfh		
r	ɾ	ŕ	ɾi	r̄	ʔr	ṙ	ɾh		
s	s	s̀	si	s̄	sː	ṡ	sh		
ś	ɕ	ş	ɕi						
ŝ	ʂ	š	ʂi	s̄̆	ʂː	ṧ	ʂh		
t	t	ṭ ṫ	ti	t̄	ʔt	ṫ	th	ṭ	tʂ
ť ť	c	ţ	ci						
v	v	v́	vi	v̄	ʔv			v̧	vz̨
x	ks	x̀	ksi	x̄	ksks	ẋ	ksh	x̧	ksʂ
x́	kɕ	x̧	kɕi						
z	z	ż ẓ	zi	z̄	zː			z̨	zz̨
ź	ʑ	ʑ ẓ̧	ʑi						

Spółgłoski podstawowe

Myślę, że nie wymagają szczególnej uwagi dzięki prostocie znaków fonetycznych. Ĉ, ĝ, ŝ, v, x czyta się kolejno jak polskie cz, dż, sz, w i ks. J to polskie ż, z kolei ɜ oddaje dźwięk „m”. Wprowadziłem tą literę tylko dlatego, że „m” jest literą szeroką (podobnie jak nieistniejące w Kaelu „w”). Wybrałem akurat tą literę, bo przypomina obrócone małe „ʍ” (nie tylko cyfrę 3).

Spółgłoski połączone z -i

Myślę, że sam opis, jak i zapis fonetyczny jest na tyle czytelny, że ta grupa spółgłosek nie wymaga specjalnego omówienia. Warto tylko zwrócić uwagę na to, że jeśli dany wyraz kończy się na spółgłoskę z tej grupy i wiemy o nim, że jest rzeczownikiem w liczbie mnogiej, można przeczytać [ɔr] zamiast [i]. Dlatego też, jeśli wyraz kończy się na -or, jest to jedyny przypadek, kiedy „o” należy wymówić jak [o], a nie [ɔ].

Kolejna rzecz, której nie można pominąć, to kwestia wymowy i zapisu głoski „i” przed samogłoskami podstawowymi, która jest poprzedzona spółgłoską podstawową. W większości wyrazów panuje tutaj dowolność, np. zamiennie można pisać i wymawiać słówko pa [pia] i pî [pja], czyli „mały”. Sprawa zaczyna się komplikować, jeśli mamy słowo (w postaci nieodmienionej) zakończone literą -e poprzedzoną spółgłoską *połączoną z -i* – wtedy nie wolno tego „i” czytać razem z „e” jako [jɛ], ale koniecznie osobno, czyli [iɛ]. Jeśli zaś mamy wyraz zakończony na -ĭ – można je przeczytać tylko jako [jɛ]. Jest to ważne, ponieważ dzięki takiemu rozróżnieniu ogromnie zwiększam ilość potencjalnych słów,

jakie mogę utworzyć. Np. czasownik „dziać się” ma już ujednolicony zapis rǐ (przy czym ŕe to już zupełnie inne słowo), zaś ikǐ może być zupełnie innym czasownikiem, od iḱe – istniejącej już formy czasownika ǐ (być). Oprócz tego należy uważać na tzw dualizm czasowników – opisany szerzej w podrozdziale dotyczącym koniugacji czasowników, gdyż bez wiedzy odnośnie tego jak się odmienia niektóre czasowniki, łatwo o pomyłkę w ich wymowie.

Spółgłoski podwójne

Czyta się je tak, jakby dwie spółgłoski znajdowały się obok siebie. Np. l̄ czyta się jak „ll” w polskim „allel”, d̄ jak „dd” w polskim „oddychać”, n̄ jak „nn” w polskim „Anna” itd.

Spółgłoski połączone z h i innymi spółgłoskami

ʤ	dz
ɠ	gz
x̌	kşi
ł	wi/łi
ŋ	mn
ň	nk
ɲ	nm
ƥ	ps
r̂	rs
ŝ	şs

Również spółgłoski mogą być połączone z innymi literami. Najczęściej jest to litera h, ŝ/j (patrz: tabela powyżej), rzadziej s/z, ɜ i n (patrz: tabela obok). Należy się na chwilkę zatrzymać na literze „h”, gdyż wyróżnia się tutaj zarówno formę podstawową, jak i podwójną i połączoną z h – o co tu chodzi? Po prostu o to, że Kael, podobnie jak język niderlandzki czy ormiański, rozróżniają mocne i słabe „h”. Litera ĥ służy do zapisu mocnego „h” (jak ormiańskie հu), „h” – do zapisu delikatnego „h”, zaś h̄ to po prostu podwójne delikatne „h”. Wolę podkreślić, że różnica między mocnym a słabym „h” powinna być bardzo mocna – nie jak w języku ukraińskim, gdzie teoretycznie rozróżnia się te głoski, jednak dla mnie, jako Polaka, ta różnica jest niesłyszalna.

I jeszcze ciekawostka na koniec: ze względów estetycznych można nad spółgłoskami wstawiać hak zamiast kropki. Tak samo zamiennie można używać brewisu zamiast karonu i odwróconego brewisu zamiast cyrkumfleksu.

Ogromnie dużo jest tych liter – jak je zapisywać???

Początkowo myślałem, że pisanie w tym języku elektronicznie będzie bardzo trudne i niewygodne – nie ma przecież takiego języka, który posiadałby klawiaturę oferującą tak szeroką gamę liter jak Kael, przez co uznałem, że będzie można się posługiwać tym językiem tylko w formie ustnej i papierowej. Na szczęście udało mi się odnaleźć stronę: lexilogos.com/keyboard/diacritics.htm – jej odkrycie całkowicie zrewolucjonizowało mój sposób patrzenia na ten conlang! Można tam bowiem wstawiać dowolne znaki diakrytyczne dowolnej literze, co przecież jest niezbędne do tego, aby pisać w tym języku elektronicznie! Obecnie problem stanowią już tylko pojedyncze litery, których nie da się zapisać na tej stronie. Są to litery, które w tabelkach umieściłem na fioletowym tle. Radzę sobie z tym faktem po prostu wstawiając do nich na lexilogos takie znaki interpunkcyjne, które nie istnieją w oficjalnym zapisie Kaelu, np. różne modyfikacje przecinka, jakie są tam dostępne.

Złożenia diakrytyczne

Są to po prostu kombinacje liter i znaków diakrytycznych inne niż te, jakie obserwujemy w literach oficjalnie występujących w Kaelu. Zapis taki również byłby możliwy do pisania tylko na papierze, gdyby nie wymieniona powyżej strona internetowa. Dotyczy to głównie samogłosek, gdyż dodanie cyrkumfleksu do samogłosek i spółgłosek powoduje zupełnie inną modyfikację sposobu czytania danej litery (np. ê i ĉ). Oglądając tabelę z „samogłoskami połączonymi inną literą” na pewno zauważyłeś, że dodanie każdego z tych znaków sprawia dodanie nowego, konkretnego dźwięku do danej samogłoski. Tak na przykład ostry akcent powoduje dodanie dźwięku „i”, grawis powoduje dodanie dźwięku „ì”, hak powoduje dodanie dźwięku „h” po samogłosce/spółgłosce (zaś odwrócony przecinek – przed samogłoską), karon powoduje dodanie dźwięku

„e” itd. Dlatego też pozwalam na improwizowanie dodawaniem tych znaków diakrytycznych do innych liter, jak w przypadku następujących słów:

Zapis oficjalny	Zapis ze złożeniem diakrytycznym	Znaczenie
ån	å̰	bardzo
iė	i̊̈	nie jest
Kòń-eį	Kòń-ę́	to jest książka
i̊h	i̊	niech będzie
o̰e	o̰̊	uważać
iƥhlu/iƥiƥ	Iƥ́lu/iƥlu/iƥƥ	55

Stosując taki zapis, należy pamiętać, wedle jakiej kolejności należy czytać znaki diakrytyczne: najpierw czyta się te odpowiadające samogłoskom wydłużonym, nosowym, tonalnym (jeśli znajdują się tuż przy samogłosce podstawowej). Pozostałe czyta się od dołu do góry, zatem jeśli jest ogonek, czyta się go najpierw, następnie pozostałe znaki diakrytyczne. Wyjątkiem jest tylda spodnia, gdyż zauważyłem, że najwygodniej jest ją czytać na końcu.

Jak widać, nie zawsze te litery prawidłowo się wyświetlają. Idealnie wygląda sprawa w przypadku złożeń, gdzie jest co najwyżej jeden znak diakrytyczny na górze i na dole, jednak pozostałe mogą nie wyświetlać się prawidłowo. Ubolewam trochę nad tym, że w literze „o̰” w tabeli karon jest lekko schowany, przez co przypomina makron albo brewis. Chciałem też pokazać w tabeli znak „Ĩ” będący złożeniem diakrytycznym od „Iõ” (nos), jednak redagując ten tekst nie pojawia mi się tylda nad „Î” (ale na szczęście w formacie pdf wyświetla się prawidłowo). Niemniej, uważam obecność tej grupy liter za bardzo ciekawy wariant pisania w tym języku.

A teraz coś o zapisie komputerowym

Wiem doskonale, że w komunikacji nieustanne korzystanie z tej (czy jakiejkolwiek innej) strony na urządzeniach mobilnych może być niewygodne, z uwagi na nieustanną potrzebę wychodzenia z komunikatora, by włączyć tę stronę, wpisać coś, i dopiero stamtąd kopiować - dlatego istnieje sposób zapisu, zwany przeze mnie „komputerowym”. Działa to na identycznej zasadzie jak system „x” czy system „h” w Esperanto. Pierwszy z nich polega na tym, że jeśli użytkownik nie może zapisać ĉ, ĝ, ĥ, ĵ, ŝ, ŭ, może zamiast nich pisać kolejno cx, gx, hx, jx, itd (w drugim, analogicznie, wstawia się h zamiast x). Tutaj należy posłużyć się różnymi literami ze znakami interpunkcyjnymi, których i tak na ogół się nie używa, np. i| to ī, o~ to õ, ao to â, l* to Ĺ, li to Ì, s' to ŝ, a c'i to č, l^ to ł itd. Nie omawiam tego szczegółowo, ponieważ to bardziej od użytkowników zależy, jak się tym zapisem posługiwać. A po drugie: używanie tego zapisu całkowicie przeczy idei tego języka, dlatego radzę się nim posługiwać tylko w ostateczności. Wiadomo przecież, że osoba dysponująca klawiaturą hiszpańską nie musi pisać n*i, ai, oi, skoro i tak ma możliwość zapisać litery ñ, á, ó. Ja natomiast, gdy piszę tekst w Kaelu na telefonie (bo przecież na komputerze z łatwością można mieć obie strony na dwóch oknach obok siebie) i nie chce mi się wchodzić na lexilogos, niemal nieustannie przełączam się między klawiaturą polską (niby w trybie międzynarodowym, ale i tak wielu znaków mi brakuje), a starosłowiańską „Словѣньскъ” (umożliwia mi wstawianie również litery з), oraz IPA-owską klawiaturą qwerty, chińską (pinyin) i wietnamską – tylko po to, by mieć poprawnie zapisany tekst z odpowiednimi znakami diakrytycznymi. I tak nadal wielu liter mi brakuje – wówczas nie pozostaje mi nic innego jak improwizowanie – na przykład literę „ŗ” zapisuję jako „r” z dowolnym znakiem diakrytycznym poniżej tej litery. Akurat w tym przypadku jest tylko jeden znak diakrytyczny możliwy do umieszczenia poniżej litery „r”, więc nie ma szans, że taki improwizowany zapis pomylę z czymkolwiek.

Oddzielanie słów w wymowie

Słuchając dowolnego tekstu w językach naturalnych, których się nie zna, można mieć problem z tym, że wiele słów w zdaniu brzmi jak jedno słowo. W tym conlangu postanowiłem ten problem rozwiązać (przy okazji ułatwiając rozumienie ze słuchu – nawet osobom zupełnie nie znającym tego języka) poprzez wprowadzenie jednej, konkretnej reguły odnośnie tego, gdzie należy postawić akcent w słowach – musi on się znajdować w pierwszej sylabie każdego słowa. Ponieważ jednak w Kaelu jest mnóstwo słów jednosylabowych, dla uproszczenia wymowy wprowadziłem 2 wyjątki:

- Jeśli słowo zaczyna się na samogłoskę, należy jej wymowę poprzedzić zwarciem krtaniowym, czyli [ʔ] (szczególnie jeśli poprzednie słowo kończy się na spółgłoskę). Wówczas wymówienie akcentu nie jest konieczne.
- W przypadku krótkich wypowiedzi, składających się z 2 słów, wystarczy postawić akcent na drugim słowie – na pierwszej sylabie. Może to zabrzmieć jak jedno słowo, ale z akcentem padającym na środkową lub końcową sylabę. Wówczas będzie wiadomo, że nasza wypowiedź składa się tak naprawdę z 2 słów, a nie jednego.

Te 2 powyższe reguły mogą bardzo uprościć wymowę i zrozumienie ze słuchu w przypadku wypowiedzi składającej się np. z 3 słów, gdzie druga zaczyna się od spółgłoski, a trzecia – od samogłoski.

Alofony

Początkowo nazwałem ten podrozdział jako „Pomocnicze warianty fonetyczne, ponieważ przypisując zapis fonetyczny konkretnym literom w Kaelu zauważyłem, że jest wiele liter fonetycznych, które trudno mi jest rozróżnić (najpewniej za sprawą tego, że nie uważam się za poliglotę, ani też nie posiadam wykształcenia lingwistycznego), bądź też po prostu są do siebie ogromnie podobne. Dlatego też postanowiłem zawrzeć informacje również na temat tego, które dźwięki (moim zdaniem) są na tyle podobne do siebie, że można je używać zamiennie:

- zamiast [a] można czytać [ä] albo [ɐ]
- dźwięki [ɛ], [ɜ], [ɘ] również brzmią moim zdaniem identycznie
- dźwięki [g] i [ɠ] także nie wymagają rozróżnienia
- dźwięki [i] i [ɪ], chociaż delikatnie się różnią między sobą, również mogą być używane zamiennie
- litera ī może być czytana jako [ɟi] albo [ɟiː]. Przy okazji będziemy mieli pewność, że nie przeczytamy omyłkowo tej litery jako ē [eː]
- dźwięki [l], i [ɭ] również wydają mi się być identyczne, podobnie jak [ʌ] i [ʲ] oraz [m] i [ɱ]
- Dopuszczam też zamienność między głoskami [r], [ɾ], [ʀ] i [ɽ] oraz [t] i [ʈ]
- zamiast [u] można czytać [ʊ], a także [w], zaś [i] jako [j] jeśli samogłoska ta sąsiaduje z samogłoską. Należy jednak uważać na litery: ú (wymawiane tylko jako [uj]), ǐ (wymawiane tylko jako [ju]), į (wymawiane tylko jako [iw]), ł (wymawiane tylko jako [wi]), ponieważ w tych przypadkach konieczne jest doprecyzowanie, który dźwięk ma być samogłoską, a który spółgłoską. Oprócz tego zawsze, nawet w powyższych przypadkach [u] można czytać jako [ʊ], zaś [i] jako [ɪ]. Na przykład, ú może zostać przeczytane również jako [ʊj]. Podobnie też nie stanowi to dla mnie większej różnicy, czy słówko „û" (nowy) zostanie przeczytane jako [wa], [ua], [ʊa], [uɐ], czy [ʊɐ], itd.

Podsumowując, uważam, że tak pokaźna ilość alofonów może bardzo ułatwić potencjalnym użytkownikom naukę wymowy tego języka, ponieważ nie narzucam konkretnych reguł wymowy, a zamiast

tego to użytkownik może sobie wybrać, który dźwięk najwygodniej mu jest wymówić (chociaż i tak niektórych musiałby się nauczyć, jak [ɟ], [ɒ], czy [eː], ponieważ litery đ[7], å i ế mają tylko 1 sposób na prawidłową wymowę). Jeśli natomiast ktoś uzna, że nie rozróżniam takich dźwięków które bardzo się od siebie różnią, oznaczałoby to, że NATURALNIE powstaną różne dialekty Kaelu (w zależności od rodzimych języków użytkowników tego conlangu), co w mojej opinii byłoby korzystnym zjawiskiem.

Samogłoski *pojawiające się*

Na sam koniec omawiania tych jakże zawiłych zasad wymowy, ortografii itp., należy wspomnieć o samogłoskach, których się nie zapisuje, jednak i tak trzeba je wymówić. Nazwałem je jako „pojawiające się" – w wymowie. Jeśli znasz język angielski czy francuski na jakimkolwiek poziomie, to na pewno wiesz, że w tych językach jest pełno głosek niemych, czyli takich, które trzeba zapisywać, chociaż się ich nie wymawia (szczególnie mowa tu o literze e na końcu wyrazu, czy też słowach zakończonych spółgłoską – w przypadku języka francuskiego). Tutaj z kolei jest dokładnie na odwrót – pewnych głosek się nie zapisuje, jednak trzeba wiedzieć, że należy je wymówić!!! Ale spokojnie, dotyczy to tylko samogłoski ì, rzadziej e. Ma to miejsce w kilku przypadkach:

- Wiele spółgłosek znajduje się przy sobie. Wiadomo, że wtedy wymowa może być bardzo skomplikowana, więc gdzieś między spółgłoski można wcisnąć głoskę ì (ale tylko w wymowie). Warto jednak unikać wsadzania tej głoski między litery stanowiące jeden i ten sam przyrostek słowotwórczy, czy też przyimkowy, ale już wsadzanie go między rdzeń słowa (zakończonego oczywiście spółgłoską[8]) a przyrostek, oraz między przyrostkami, jest bardzo mile widziany, chociaż nie obowiązkowy. Dlatego też warto znać te przyrostki. Ich lista znajduje się w rozdziale 10.
- Słowo składa się z jednej litery, jaką jest spółgłoska, bądź też z samych spółgłosek[7]. Tak, są takie słowa – należą do nich m.in.: zaimki osobowe liczby pojedynczej (k, d, h), oraz przyimki, o ile zostaną one użyte jako osobne słowo (a nie przyrostek), np. p (=w), r (=o), z (=do/ku), ŋ (=przy). Należy tutaj pamiętać, że głoska ì musi trafić na początek wyrazu. Wymowa na końcu jest niedopuszczalna, szczególnie w przypadku zaimków osobowych, gdyż wtedy tworzymy postać biernika, a zatem dopełnienia bliższego. Oznaczałoby to, że osoby opisywane tymi zaimkami są przedmiotem wykonywanej czynności – nie zaś podmiotem wykonującym daną czynność.
- Litera ì może być chowana przez myślnik, jeśli stanowi ona końcówkę biernika – a zatem jest użyta jako przyrostek wskazujący dopełnienie bliższe. Dzieje się tak tylko wtedy, gdy umieścimy czasownik bezpośrednio po nim. Dla przykładu, zdanie „Nie mam brata" można zapisać jako „Ńtì rěk" albo „Ńt-rěk". Oba zdania wymawia się tak samo – zbieżnie z zapisem w pierwszym przekładzie, jednak preferuję ten drugi – bo jest bardziej skrócowy. Więcej na ten temat napisałem w rozdziale 9.
- Słowo zaczyna się i/lub kończy na spółgłoskę podwójną. Spółgłoski podwójne mogą być o tyle problematyczne, że zawsze należy je tak wymówić, by ta „podwójność" była słyszalna. Dlatego głoska ì powinna pojawić się w wymowie również wtedy, gdy dane słowo zaczyna się na spółgłoskę właśnie tego typu. Gdy zaś słowo kończy się spółgłoską podwójną, należy na koniec wyrazu „wsadzić" bardzo krótkie „u" – wymawiane tak szybko, jakby tej głoski w ogóle

[7] Teoretycznie można by przeczytać literę đ jako [dʑ] zamiast [ɟ], wolę takiej wymowy unikać z obawy, że wtedy słowa z tą literą będą brzmiały dziecinnie

[8] Nie dotyczy spółgłosek połączonych z -i, ani liter: ł, ǩ.

nie było – chodzi po prostu o to, aby ta podwójność była słyszalna w wymowie. Wg IPA takie bardzo krótkie „u" zapisuje się jako „ŭ".

- Spółgłoska dźwięczna sąsiaduje z bezdźwięczną. W języku polskim oczywiste jest to, że gdy spółgłoski dźwięczna i bezdźwięczna sąsiadują je sobą, zachodzi udźwięcznienie bądź ubezdźwięcznienie jednej z nich. Np. w słowie „potwierdzać" literę w [v] czytamy jako [f]. W Kaelu takie coś jest niedopuszczalne! W takim wypadku pomiędzy takie spółgłoski należy znowu umieścić w wymowie głoskę ì. Wyjątek stanowią słowa zakończone na -tva – można taką końcówkę przeczytać jako -dva. Pozwalam na to, ponieważ jeśli słowo kończy się na -tva, na pewno jest to imiesłów przymiotnikowy bierny pochodzący od czasownika zakończonego w bezokoliczniku na -te. Z kolei żaden czasownik w takiej formie nie kończy się na -de, ponieważ ta końcówka oznaczałaby, że czasownik występuje w drugiej osobie liczby pojedynczej w formie pytającej.
- Gdy słowo kończy się na spółgłoskę dźwięczną. Reguła ta dotyczy liter: b, ḅ, d, ḍ, đ, ḍ, g, g̣, ǵ, ĝ, g̑, j, v, v̇, z, ẓ. Zwracam na to uwagę, ponieważ sam jestem native-speakerem takiego języka, w którym spółgłoski dźwięczne na końcu wyrazu wymawia się jako bezdźwięczne. Na przykład, w polskim wyrazie „brzeg" literę „g" wymawiam jako „k". Jak już wspomniałem w poprzednim punkcie, wymowa głosek dźwięcznych bezdźwięcznie i bezdźwięcznych dźwięcznie jest niedopuszczalna[9], zatem i tutaj jest potrzebne wstawienie bardzo krótkiej głoski [ŭ]. Z powodów estetycznych, wyjątek stanowi litera đ. Do słów zakończonych tą literą zalecam dodać bardzo krótkie [ĭ]. **Możesz zatem pominąć ten punkt, jeśli jesteś native-speakerem takiego języka, w którym takie ubezdźwięcznienie nie występuje.**
- Gdy mamy do czynienia z czasownikami grupy B. W rozdziale poświęconym czasownikom opisałem, że w odmianie czasowników tej grupy w czasie teraźniejszym nie można zapisywać litery „e", o ile znajduje się tuż przed końcówką fleksyjną wskazującą na osobę, liczbę i rodzaj czasownika oraz czasownik nie jest w formie zanegowanej.

Jak widać, sama znajomość wymowy poszczególnych 211 liter nie wystarczy, aby umieć prawidłowo czytać teksty w Kaelu. Trzeba jeszcze znać chociaż podstawowe słownictwo i gramatykę. Podobnie też w języku japońskim trzeba znać chociaż trochę jego gramatykę, by wiedzieć, kiedy literę は (ha) należy wymówić jako „wa", a więc „nieregularnie".

Wiem, że reguły opisane w tym podrozdziale mogą być zawiłe dla osoby początkującej. Dlatego też w dalszej części podręcznika, gdy pojawi się słowo, w którym będzie się znajdować jakakolwiek „nie pisana" samogłoska, którą należy wymówić, będę jej wymowę zapisywać w takich nawiasach {klamrowych} – należy wówczas czytać litery zgodnie zasadami wymowy – wszystkie „nie pisane samogłoski" będą tu zapisywane. Z kolei nawiasami [kwadratowymi] będę się posługiwał, jeśli wygodniej mi będzie zapisać wymowę zgodnie z międzynarodowym systemem IPA. Należy na ten drugi nawias uważać szczególnie wtedy, gdy będę podawać wymowę słów ze spółgłoską na końcu wyrazu, po której należy wymówić bardzo krótkie „u", czy też „i". Literami kaelowskimi nie da się zapisać tych głosek, zaś według IPA zapisuje się je jako [ŭ] i [ĭ], a więc z brewisem, który z kolei w Kaelu pokazuje, że samogłoska jest tonalna.

[9] Jest ta reguła bardzo istotna, gdyż może pomóc w unikaniu nieporozumien, a na pewno ułatwi rozumienie ze słuchu. Na przykład: „ik" oznacza „jestem, „Ig" – informacja, „id" – jesteś, „it" – tutaj.

2. Przykładowe teksty

Poniższe teksty prezentują porównanie Kaelu z nie tylko ze wspomnianym już Ithkuilem, ale też esperanto oraz językami naturalnymi, jak polski i angielski.

1) W przypadku Ithkuilu i Kaelu, pokazuję zarówno zapis prawidłowy, jak i fonetyczny. Zauważyłem (niestety), że wersje angielska i esperancka różnią się nieco od siebie[10], dlatego zamieszczam przekład (dosłowny) z języka Esperanto.

Esperanto	Dum nia veturilo foriĝas de la grundo kaj plonĝas super la randon de la klifo al la valfondo, mi demandas min ĉu estas eble malpezigi ke mi kulpas (senkulpigi min) pro morala manko, malsukcesinte konservi taŭgan vojon laŭ la strato.
Angielski	As our vehicle leaves the ground and plunges over the edge of the cliff toward the valley floor, I ponder whether it is possible that one might allege I am guilty of an act of moral failure, having failed to maintain a proper course along the roadway.
Polski	Kiedy nasz pojazd odrywa się od ziemi i spada z krawędzi klifu na dno doliny, zastanawiam się, czy można lekceważyć moją winę (bez obwiniania mnie) za błąd moralny wynikający z nieutrzymania właściwego pasa wzdłuż ulicy.
Ithkuil	Pul̀l uíqišx ma'wałg eřyaufënien¯ päţwïç aŭë'yaļt xne'wïļta'şui tua kit öllá yaqazmuiv li'yïrzişka' p'amḿ aìlo'wëčča šu'yehtaş.
	[ˈpʊ̃lː ʊˈíqìʃx ˈmáʔwàʟg ɛʁjɑʊfɤˈníɛ́n ˈpǽθwùç aʊˈxɤ́ʔjàɬt xnɛʔwiɬˈtáʔʂʊì tʊ́à kît œlˈːă jaˈqázmʊìv lɪʔjɯɾˈzíʂkàʔ p'ămː aɪlɔˈwɤ́tʃːà ʃʊʔˈjɛ́htàʂ]
Kael	Ål Ǵĉḗḱ ̏lnẓ̇ Fòlt i buv S̀klsegt Vòlā́lz, ɠxè i̇e t̉o kńàtẹ̀i ǰtấk (k-ǰtàtȅl) ʒra İnʒ, ŝerỉfo trễà Sṷ Útst.
	[ʔɒl ˈgiʈʂ̑eːkɔr ˈlinsh ˈfɔ̆ɨlt ʔi ˈbuvŭ ˈsiklsɛgɨ̆t ˈvoɨ̆lɒjlɨ̆žŭ, ˈgzɛksɛɨ̆ ˈʔihɛ ˈthɔ ˈkɲaɨ̆tɛ ˈwɨ̆ ˈʐitaʔik (ˈkɨ̆ ˈʐitaɨ̆tɛɨ̆li) ˈmɾa ˈhinɨ̆m, ˈʂɛɾjɛfhɔ ˈtɾɛ ˈjaɨ̆ ˈsun ˈʔujtɨ̆st]

2)

Angielski	On the contrary, I think it may turn out that this rugged mountain range trails off at some point.
Polski	Wręcz przeciwnie, myślę, że może się okazać, że to urwiste pasmo górskie w pewnym momencie się załamie.
Ithkuil	Tram-mļöi hhâsmařpţuktôx.
Kael	Ᵽo-i̇, ãvkù ȉt̉ ṷ eŝpû Vạ̀iđ vg ĥ̀ùcỏ.
	[ˈpsɔ ʔih, ˈãvɨ̆kwɨ̆ ˈʔɨ̆ɟhth ʔu ʔɛ ˈʔɛʂpwa ˈvawɨ̆ɟɨ̆ ˈvɨ̆gŭ ˈɣwɨ́tʂ̀ɔh]

Co prawda tutaj Ihkuil okazał się nieco lepszy pod względem objętości tekstu, jednak nie zapominajmy, że tworząc Kael zależało mi na wypracowaniu odpowiedniego kompromisu między zwięzłością języka a właśnie jego łatwością – by każda zainteresowana osoba mogła się go bez problemu nauczyć.

3)

Polski[11]	Mieszkańcy całej ziemi mieli jedną mowę, czyli jednakowe słowa. A gdy wędrowali ze wschodu, napotkali równinę w kraju Szinear i tam zamieszkali. I mówili jeden do drugiego: «Chodźcie, wyrabiajmy cegłę i wypalmy ją w ogniu». A gdy już mieli cegłę zamiast kamieni i smołę zamiast zaprawy murarskiej , rzekli: «Chodźcie, zbudujemy sobie miasto i wieżę, której wierzchołek będzie sięgał nieba, i w ten sposób uczynimy sobie znak, abyśmy się nie rozproszyli po całej ziemi». A Pan zstąpił z nieba, by zobaczyć to miasto i wieżę, które budowali ludzie, i rzekł: «Są oni jednym ludem i wszyscy mają jedną mowę, i to jest przyczyną, że zaczęli budować. A zatem w przyszłości nic nie będzie dla nich niemożliwe, cokolwiek zamierzą uczynić. Zejdźmy więc i pomieszajmy tam ich język, aby jeden nie rozumiał drugiego!» W ten sposób Pan rozproszył ich stamtąd po całej powierzchni ziemi, i tak nie dokończyli budowy tego miasta. Dlatego to nazwano je Babel, tam bowiem Pan pomieszał mowę mieszkańców całej ziemi. Stamtąd też Pan rozproszył ich po całej powierzchni ziemi. [Rdz11,1-9]

[10] Źródła: https://en.wikipedia.org/wiki/Ithkuil oraz https://eo.wikipedia.org/wiki/Ithkuil.
[11] Źródło: https://twojabiblia.pl/czytaj/Rdz/11

Kael	Lagfi̬ɠa 3ajn̦ x El-rei̓, zå uđa Sò. I ʒ́g ʒēi̓íȓt, Vòl-i̇̀i Šnêroȓp i̭t talagi̓. I ʒóši̓̃: «Zę́d, Tấl-ĉęḱ i̬-a̰tvdąḱ A̰tp». I ål na Tál-ri̇̀ Quu̇̀ i Ļẽ́ì Xalu̇́, ʒoi̓: «Zę́d, x̌-Vaȓ-ęrąḱ i̭x̂î ȷ̂ Ḟi̓ŝḗ Lta-sûpỏ, íđ Jẽ-x̌̃-ĉêḱ, ùŗ fùcŭ̧ḱ eɠa 3aj̭ǹ». I Ĥ vei̇̓sci̓ Ltàt ùr̨ Vaȓí̥ Ox̂-talắ ȷ́ Eɜ́ ęrai̓, i ʒóĥ: X Eɜđ-ii̇́, ʒx̌ x El-ȓ̓, i èɜ taęrai̇. Re Îvp ǹ̓ɜ́ ḩ ȩ̃t̓a-i̓ j sobĉě. Re lɜęḱ i̭t Elḗ-þųḱ, ùŗ izŭ̧ši̓̃!». Iđ i̇̍-fùt̀ĥ ot̄ eɠa 3aȷ̂bătǹb, íđ e Vaȓ-í̥ęráei̇. Ùŗ e-evt̀ļ Babel, ʒęt El-ę̌x̀ĥ Lagfi̇̏n eɠa 3ajn. Ot̄ iŝ i̇̍-fùt̀ĥ eɠa 3aj́bătǹb.

3. Rzeczowniki

Zakładam, że osoba czytająca tę książkę zna nazwy i definicję podstawowych części mowy[12], więc nie widzę potrzeby ich omawiania. Warto na wstępie zwrócić uwagę na to, że wszystkie rzeczowniki (oprócz dni tygodnia i miesięcy) można pisać z wielkiej litery. Wyjątek stanowią rzeczowniki połączone z poprzednim słowem tworząc razem tzw. łączeniówkę. Regułę tę wprowadziłem wyłącznie z powodów estetycznych[13], dlatego stosowanie się jej absolutnie nie jest obowiązkowe.

Liczba

Jak w większości języków europejskich, wyróżniamy liczbę pojedynczą i mnogą. Teoretycznie można też się posłużyć liczbą wielokrotną, chociaż stworzyłem ją bardziej z myślą o czasownikach, dlatego to w tamtym właśnie rozdziale została ona omówiona. W przypadku rzeczowników równie dobrze można się posłużyć odpowiednim liczebnikiem (np. Ǵĉlu = lu Ǵĉ - dwa samochody), jednak w przypadku np. czasowników użycie tych „innych" liczb może bardzo uwygodnić precyzyjną wypowiedź.

Tworzenie liczby mnogiej

Przyrostkiem, który można dodać do rzeczownika[14], celem stworzenia liczby mnogiej jest -i. Bez względu na to, czy przyłączy się do spółgłoski, czy samogłoski podstawowej, stworzy z nim wspólny znak (z tzw. akcentem ostrym).

Należy przy tym pamiętać, że liczby mnogiej ani wielokrotnej nie używa się razem z liczebnikami - wskazują one ilość danych przedmiotów, zatem odmiana przez liczby przy liczebnikach nie ma sensu. Identyczna zasada obowiązuje w języku węgierskim i japońskim – rzeczownik musi być w liczbie pojedynczej jeśli jest poprzedzony liczebnikiem głównym.

[12] W przeciwnym wypadku zapraszam na stronę https://sjp.pwn.pl celem szybkiego powtórzenia tych informacji ze szkoły podstawowej
[13] Przeglądając dowolne teksty w języku niemieckim dostrzegłem, że obowiązek pisania (niemal) wszytkich rzeczowników z wielkiej litery wywołuje bardzo ciekazy efekt wizualny.
[14] I nie tylko – wiadomo przecież, że czasowniki, imiesłowy, przymiotniki również mogą występować w liczbie zarówno pojedynczej, jak i mnogiej, tworzonej w identyczny sposób.

Deklinacja

przypadek	lp.	lpd.	lm.
Mianownik	-ø / -u	-lu	-i/-ł/-ú
Dopełniacz	-n / -i̯	-lùn	-ì̈n
Biernik	-ì	-lù	-ì̈/-ol
Wołacz	-f	-lùf	-ì̈f

Wyróżniamy tylko 4 przypadki: mianownik, dopełniacz, biernik i wołacz. W przeciwieństwie do języka polskiego, nie ma tutaj celownika, narzędnika, ani miejscownika, ponieważ można je zastąpić odpowiednimi przyrostkami. Na przykład, celownik tworzy się poprzed sufiks „-z" (odpowiednik polskiego „do"/„ku"), zaś narzędnik i miejscownik – odpowiednimi pozostałymi przyimkami. Warto tu zwrócić uwagę na to, że po dodaniu sufiksu -z do zaimków powstają nam nieregularne formy: x̂, ą, ę, x̌, dj̑/ḍi, ị (więcej o nich w rozdziale „Zaimki"). Można takie zaimki zapisywać z myślnikiem przed czasownikiem czy dopełnieniem bliższym (jeśli jest). Więcej na ich temat znajduje się w rozdziale „Szyk wyrazów w zdaniu".

Uwagi:

- -u zanika w deklinacji, lw. i lm. oraz podczas dodawania przyrostków słowotwórczych, jeśli w słowniku jest oznaczone apostrofem. Jednak w przypadku rzeczowników odczasownikowych zakończonych na -ę, -u może (nie musi) zanikać w deklinacji, ale w liczbie mnogiej i wielokrotnej nie może zaniknąć (bo w przeciwnym wypadku utworzymy formę pytającą czasownika). Możemy użyć końcówki -ł lub -ú.
- w bierniku liczby mnogiej są 2 możliwe do użycia końcówki, które można używać zamiennie.
- jeśli rdzeń liczby pojedynczej kończy się na spółgłoskę inną niż *połączoną z -i*, to litery ì w dopełniaczu i wołaczu się nie zapisuje (ale w wymowie to pozostaje).
- Użycie wołacza jest całkowicie dobrowolne, jako że nie ma go w wielu językach (jednak ja umożliwiam jego użycie). Jest szczególnie zbędny, jeśli po rzeczowniku umieścimy spójnik j albo ǰ.
- Litery n, ì i f można pisać zarówno jako przyrostki, jak i osobne słówka stawiane przed omawianym rzeczownikiem. Na przykład wyrażenie „książka nauczyciela" przetłumaczymy jako „Tãqn Kòń" (a teacher's book) albo „Kòń n Tãq" (a book of a teacher).

4. Przymiotniki i przysłówki

Słowa należące do tej części mowy w postaci nieodmienionej niemal zawsze kończą się na -a. Odmieniają się tak jak rzeczowniki (jednak -a nigdy nie zanika przy deklinacji), ale tylko wtedy, gdy użyje się je „samodzielnie", czyli bez rzeczownika. Jeśli natomiast z nim sąsiadują, mamy do wyboru, czy odmieniać przymiotnik, czy rzeczownik (pod warunkiem, że przymiotnik stoi przed rzeczownikiem). Odmienianie ich obu byłoby nieopłacalne, ponieważ tworzy się wtedy niepotrzebnie dłuższy tekst.

Stopniowanie przymiotników

Stopniowanie przymiotników w Kaelu polega na dodaniu do przymiotnika (w stopniu równym) odpowiedniego przyrostka, a w przypadku stopnia przenajwyższego, dodajemy również przedrostek:

- W stopniu wyższym – dodajemy końcówkę -p
- W stopniu najwyższym – dodajemy końcówkę -i̯
- W stopniu najwyższym z najwyższych – na początek i na koniec dodajemy literkę i̯

Ostatni z tych stopni, rzadki w językach europejskich, został zaczerpnięty z języka węgierskiego. To jest coś jak w języku polskim „przenajwyższy".

Przysłówki

Zawsze kończą się na –o. Można je stopniować dokładnie tak samo jak przymiotniki.

5. Liczebniki

Liczebniki główne

Poniższa tabela prezentuje jedyne liczebniki, które trzeba znać, aby utworzyć dowolną liczbę w Kaelu. Jest to bardzo proste. Dla liczebników mniejszych od 1000 wystarczy przeczytać słownie każdą cyfrę[15] z osobna w danej liczbie, ale tak, jakby to był jeden wyraz.

0	ul	10	ge/xul	20	lul[16]	30	atul	40	nęl	50	iƥul	60	ą̃ul	70	eŝul	80	oŝul	90	sąl
1	x	11	x̄	21	lùx	31	Atx̂	41	nèx	51	Iƥx̂	61	ą̃x̂	71	Eŝx̂	81	oŝx̂	91	sàx
2	lu	12	xlu	22	lůlu	32	atlu	42	nelu	52	iƥlu	62	ą̃lu	72	eŝlu	82	oŝlu	92	salu
3	at	13	xat	23	lût	33	atat	43	nêt	53	iƥat	63	ą̃at	73	eŝat	83	oŝat	93	sât
4	ne	14	xne	24	lu̧e	34	atne	44	nęe	54	iƥne	64	ą̃ne	74	eŝne	84	oŝne	94	sąe
5	iƥ	15	x̀ƥ	25	lúƥ	35	at̀ƥ	45	néƥ	55	iƥiƥ	65	ą̃iƥ	75	ešƥ	85	ošƥ	95	sáƥ
6	ą̃	16	xą̃	26	luą̃	36	atą̃	46	neą̃	56	iƥą̃	66	ą̃ą̃	76	eŝą̃	86	oŝą̃	96	saą̃
7	eŝ	17	xeŝ	27	lŭŝ	37	ateŝ	47	nĕŝ	57	iƥeŝ	67	ą̃eŝ	77	eŝeŝ	87	oŝeŝ	97	săŝ
8	oŝ	18	xoŝ	28	lûŝ	38	atoŝ	48	nêŝ	58	iƥoŝ	68	ą̃oŝ	78	eŝoŝ	88	oŝoŝ	98	sâŝ
9	sa	19	xsa	29	lusa	39	atsa	49	nesa	59	iƥsa	69	ą̃sa	79	eşa	89	oşa	99	sasa

100	iɜ / ìxul̓lu
101	iɜx̂
1000	lî / ìxul̓at
10^6	eg / ìxulą̃
10^9	ar / ìxulą̃

Jak więc można zauważyć, jeśli liczebnik ma cyfrę jedności równą 1 (zaś cyfra dziesiątek wynosi 3, 5, 6, 7 albo 8), wyjątkowo x zmieniamy na x̂. Należy tu pamiętać, że jeśli zero stanowi liczbę dziesiątek, można użyć słówka „iɜ" (a jeśli przy okazji liczba setek wynosi „1", pomija się „ìx" w zapisie słownym). Jeśli przy tym liczba jedności też wynosi „0", należy pominąć cyfrę „ul" w wymowie.

Z kolei jeśli mamy na myśli liczbę większą od tysiąca / kilku tysięcy, warto używać słówka Í, które oddziela od siebie cyfry stanowiące tysiące, miliony, miliardy, itp. Słówko to pełni identyczną funkcję, jak spacja czy kropka w zapisie arabskim tych dużych liczb. Jeśli mówimy o liczebnikach o wartości milionów, czy miliardów, słówko Í możemy zastąpić poprzez kolejno: eg, ar, aby naszemu rozmówcy łatwiej było zrozumieć, o jak wielkim liczebniku mówimy. Przykłady:

A co jeśli mamy tu na myśli liczby o wiele większe, np. trylion? Z myślą o nich stworzyłem dodatkowy sposób na czytanie liczebników – polega on na następującym schemacie: cyfra (która się powtarza) + litera h + ilość tych powtarzających się cyfr. Np. 2 444 = lu̧eȧt. Przyjrzyjmy się zatem w powyższej tabeli tym dłuższym odpowiednikom liczb: sto, tysiąc, milion i miliard. Powstały one według identycznego schematu. Jak zatem powiedzieć „trylion" w Kaelu? To proste! Wystarczy

500	iƥiɜ / iƥulul / iƥuĺlu
110	iɜge / iɜxul
120	~~iɜluge~~ iɜlul
210	lúɜge
805	ašɜ́ƥ
1834	Íaŝatne
1015	Íx̀ƥ
1957	Ísáƥeŝ
3 338 467 565	atÍ atataŝÍ neą̃eŝÍ iƥą̃iƥ
	atar atataŝÍ neą̃eŝÍ iƥą̃iƥ
12 708 015	xluÍ esɜaŝÍ x̀ƥ

[15] Cyfrę, a zatem mam tu na myśli tylko liczby z zakresu 0-9. Ge używamy tylko dla liczby 10, oraz gdy czegoś jest 10 tysięcy, 10 milionów itd.
[16] Zapis lu̧l jest opcjonalny.

wiedzieć, że ta liczba ma 18 zer, i już można powiedzieć: xulxoŝ. A jak 50 tryliardów? – iƥullulu. A co jak mamy sumę ogromnej i jakiejś o wiele mniejszej liczby, np. 1 000 000 002 024? Przyda się tutaj spójnik „v” (ìxulixlu v luĺ lu̯e / xulixlu v lu͡u̯e) albo odrobina sprytu: ÍÍÍ lu͡u̯e – skoro jest kilka Í obok siebie, to wiadomo, że między nimi są same zera (a brak żadnej cyfry na początku oznacza, że liczba zaczyna się od jedynki, co zresztą widać na powyższym przykładzie zapisu słownego liczny 1 015).

Należy jeszcze uważać używając litery h. Na przykład czytając 4 446 należy pamiętać, że neȧtą̯ oznaczałby taki liczebnik, który składa się z samych czwórek, i jest ich 36. W takim przypadku po użyciu liczebnika określającego ilość danych cyfr w liczbie należy wcisnąć literę j, aby uniknąć takiego nieporozumienia. Zatem liczbę 4 443 przeczytać możemy jako nėlują̯ lub neĺ nę̯ên.

Do zapisu liczebników rekomenduję system Kaktowika i cysterski – ten pierwszy dla „prostszych liczebników” (mniejszych od 2000). Instrukcje ich stosowania znajdują się na stronach: dcode.fr/cistercian-numbers oraz dcode.fr/kaktovik-numerals

Liczebniki porządkowe

0	ûl
1	îx / xa
2	lū
3	ât
4	nā
5	îƥ
6	ân
7	es
8	aŝ
9	sâ
10	xûl / gē
100	îɜ
1000	Íâ
10^6	êg
10^9	âr

Tworzy się je identycznie jak liczebniki główne z tą tylko różnicą, że ostatnią cyfrę należy zmienić na tą, która jest w tabeli obok.

Pozostałe liczebniki

Poniższa tabela pokazuje inne możliwe liczebniki. Cztery ostatnie raczej nie wynagają omówienia – na przykładzie liczebnika „lu” pokazałem, jak powiedzieć, że coś jest podwójne, że coś się dzieje 2 razy, czy też jak określić ilość osób biorących udział w jakiejś czynności/wydarzeniu. Warto jednak poświęcić trochę uwagi liczebnikom ułamkowym.

lú	0,5 (ìiƥ=líƥ)
lùî	podwójny
lùîo	podwójnie
lùs	2 razy

Jeśli licznik danego ułamka wynosi 1, wówczas do ostatniej cyfry liczebnika dodajemy -i. Tak jak w tabeli obok, ⅕ to po prostu iƥi. Jeśli zaś używamy ułamków dziesiętnych, w miejsce „przecinka” wstawiamy w wymowie Ì. Tak właśnie ⅕(iƥi)=0,2(Ìlu). Inny ciekawy przykład: liczba π = atÌ xnèx̀ƥ salûn̂ƥat̀ƥ. Nie ma tu nic nadzwyczajnego – podałem liczebnik stanowiący liczbę całkowitą, użyłem słówka Ì, a potem wymieniłem kolejno cyfry będące po przecinku (zresztą tak samo można wymawiać w języku polskim). Nie muszę w tym przypadku używać słówka Í – tak samo jak w języku polskim liczbę 3,1415 mogę przeczytać jako „trzy przecinek jeden cztery jeden pięć” – nie muszę czytać „trzy przecinek tysiąc czterysta piętnaście”, chociaż mógłbym.

Data i godzina

Czymże by była nauka o liczbach, bez tych istotnych elementów, które są przecież nieodzownym elementem życia codziennego, w którym posługujemy się liczebnikami. Stosowanie słownictwa związanego z podawaniem dat i godzin uważam za bardzo intuicyjne.

Podawanie godzin

Zacznijmy może od najbardziej podstawowych słów:

Jest godzina 9:00	Sâ (Ur)-i̇
O godzinie 9:00	Sai̯

- Godzina – Ur
- Minuta – Pų
- Sekunda - Tą

Jest godzina 11:03	X̄ąt (Ur)-i̇
O godzinie 11:03	X̄i̯ {ksksi̇} at
Jest godzina 16:15	Xân xƥ (Ur)-i̇
Jest godzina 6:30	Ân atul (Ur)-i̇
Wstaję codziennie o godzinie 7:45	Tađx ɜĩpô esi̯ néƥ
Jest godzina 0:00 (Jest północ)	Ûl (Ur)-i̇ (Axtą-i̇)
Jest godzina 12:00 (Jest południe)	Xlū (Ur)-i̇ (Pov́t-i̇)
Jest godzina 0:10	Ûl ke (Ur)-i̇

Jak widać, w Kaelu nie ma słów takich jak kwadrans, ani też nie trzeba stosować sformułowań takich jak pół do jakiejś godziny (jak w języku polskim) czy też pół po (jak w angielskim *half past …*). Liczebniki same w sobie są na tyle krótkie, że używanie takich sformułowań mija się z celem. Podobnie też nie trzeba podawać godziny w stylu „za dziesięć siódma" – tu akurat prościej jest powiedzieć „szósta pięćdziesiąt", chociaż sformułowania „kèd̨ ês" i „Ân iƥul" jak najbardziej mogą być stosowane zamiennie.

Dla uproszczenia, dobę w Kaelu dzieli się na 4 części: Ax (noc – między północą a godziną 6:00), Ûr (rano – między 6:00 a 12:00), Pov́tu/Pov́tḍ (popołudnie – między 12:00 a 18:00) i Ǵv (wieczór – między 18:00 a północą).

I na koniec ważna ciekawostka: Dozwolone jest tutaj korzystanie następujących formatów podawania godzin:

- 24-godzinny – nim się posługuję w powyższych przykładach. Jest to najwygodniejszy format, ponieważ nigdy nie trzeba wskazywać, czy chodzi nam o porę poranną, czy popołudniową czy wieczorną. A liczebniki są i tak na tyle krótkie, że wymówienie tych powyżej 12 nie powinno być o wiele mniej wygodne od tych poniżej 12.
- 12-godzinny – popularny w krajach anglojęzycznych. Moim zdaniem w Kaelu jest mniej wygodny, gdyż należy wskazać, czy podajemy godzinę przedpołudniową (Axp / Axtàḍ = po północy, w skrócie „a.t." – odpowiednik angielskiego „a.m."), czy popołudniową (Pov́tu/Pov́tḍ =po południu, w skrócie „p.v." – po angielsku „p.m."). Pamiętajmy jednak, że zapis 12:10 a.t. oznacza godzinę 12:10 w formacie 24-godzinnym, gdyż jest to dosłownie godzina 12:10 „po północy", co można też zapisać jako godzina 00:10 p.v. – czyli godzina 00:10 po południu (czyli po prostu 10 minut po południu). Zaś anglojęzyczny zapis 12:10 p.m. jako godzinę jako godzinę 00:10 po północy wydaje mi się niekonsekwentny, skoro „p.m." w języku angielskim służy do wskazania godzin popołudniowych/wieczornych.
- 6-godzinny – skoro już podzieliłem dobę na cztery 6-godzinne części, to dopuszczam również i taki format, chociaż wydaje mi się być on szalony i niewygodny – niczym nadużywanie słów fa, fe, fi, fo, fu w lożbanie. Dla przykładu, godzinę 8:11 zapisalibyśmy w formacie 12-godzinnym jako 8:11 a.t., zaś w formacie 6-godzinnym jako 2:11 Ûrp, czyli podając godzinę w ten sposób, że poranek zaczął się już 2 godziny i 11 minut temu (licząc oczywiście od godziny 6:00). Analogicznie, godzina 21:08 w formacie 12-godzinnym miałaby zapis 9:08 p.v., zaś w formacie 6-godzinnym – 3:08 Ǵvp, czyli minęły już 3 godziny i 8 minut, odkąd rozpoczął się wieczór. A jeśli ktoś chce być naprawdę złośliwy dla rozmówcy, teoretycznie może określić tę godzinę jeszcze jako 15:08 Ûrp, wskazując, ile czasu upłynęło od rana (od godziny 6:00).

Podawanie dat

Bez zbędnej teorii po prostu podaję nazwy miesięcy i dni tygodnia wraz z przykładowymi zdaniami.

Miesiące		**Dni tygodnia**	
Styczeń	iĉ	poniedziałek	ẋe

Luty	ñ	wtorek	xa
Marzec	są	środa	sú/sł
Kwiecień	în	czwartek	õ
Maj	go	piątek	kį
Czerwiec	rõ	sobota	dó
Lipiec	ĉą	niedziela	ñĉ
Sierpień	áĉ		
Wrzesień	kõ		
Październik	ĝ		
Listopad	iĝ		
Grudzień	ñĝ		

Przykłady:

Niedziela jest dniem wolnym od pracy.	Ñĉ neɜa dŏùt Po-i̯.
W niedzielę odpoczywam.	Ñĉp atk.
Pracuję od poniedziałku do piątku, w godzinach 8:00 – 16:00.	Dok x̌èt kį̀z/kį̀ib Urȉve ôŝ – xân.
Dziś jest 13 września 2024 roku.	3å xât ką luḭ̄ḡē Iv-i̯.
1 września rozpoczyna się rok szkolny.	Îxp ką Tãv̄iv-taś.
Rok szkolny trwa od września do czerwca.	Tãv̄iv ką́ìt rǫ̀iz / rǫ̀ib-ri̯.
3 maja Polacy nie idą do pracy, ponieważ jest święto państwowe.	Âtp go/Ât gòp Lŭ3 dŏùz 3eė, 3ę̌fĺoɜ-i̯.

Przeciętna osoba może się zdziwić formą mianownikową nazw miesięcy, co z punktu widzenia języka polskiego jest absurdalne, skoro nie wolno mówić „pierwszy wrzesień", a „pierwszego września". Pamiętając jednak o podstawowym celu stworzenia tego conlangu postanowiłem przymknąć oko na tę regułę, skoro końcówka „-n" (tworząca dopełniacz) nie jest konieczna do prawidłowego zrozumienia wypowiedzi.

6. Zaimki

Zaimki osobowe

Są one tak naprawdę bardzo podobne, a wręcz identyczne do… adekwatnych do nich końcówek odmiany czasownika. Wymawiając je jako odrębny wyraz w liczbie pojedynczej należy pamiętać o wymówieniu „ì" na początku wyrazu (co oczywiście ma miejsce tylko w wymowie, nigdy w piśmie)

PL	zwykłe	formalne
ja	k	g̈
ty	d	ḅ
on/a/o	h	ĥ
my	ḱ	g̈i
wy	d̈	ḅi
oni/e	i̇	ĥi

Uwagi:

- Podobnie jak w języku węgierskim, w Kaelu nie rozróżnia się zaimków ze względu na rodzaje. Jednak jeśli już naprawdę komuś zależy na podkreśleniu płci osoby, o której mowa, jest możliwość użycia następujących zaimków (które oczywiście też mogą stanowić fragment końcówki koniugacyjnej):

on	hf̧
ona	hń
ono	ėt

Oczywiście odradzam ich użycie z uwagi na to, że zwiększają one długość wyrazów

- Zaimki formalne służą do wyrażania zwrotów grzecznościowych, ale tylko w wyjątkowych sytuacjach – darząc daną osobę wyjątkowo ogromnym szacunkiem, np. zwracając się do wyznawanego przez siebie bóstwa. Jak widać, można się w ten sposób zwracać nie tylko do swojego rozmówny, ale również można mówić stylem grzecznościowym o osobach postronnych, czy nawet o samym sobie (gdyby ktoś np. uważał się za boga). Zaimki te również mogą stanowić fragment końcówki odmienionego czasownika.

Zaimki dzierżawcze

PL	zwyczajne		całkowite	
mój	kå	-åk	ḱé	-éḱ
twój	då	-åd	dé	-éd
jego	hå	-åh	é	-é
nasz	ḱå	-åḱ	ḱé	-éḱ
wasz	d̈å	-åd̈	d̈é	-éd̈

ich	i̯å	-å̯i	i̯ê	-ê̯i

Mogą one stanowić zarówno odrębny wyraz, jak i sufiks (oznaczony myślnikiem) przyłączony do opisywanego przez nie rzeczownika / przymiotnika. Wprowadziłem tu podział na zaimki zwyczajne i całkowite - dla podkreślenia, że coś może być moje, to znaczy używane przeze mnie, chociaż to nie ja jestem jego właścicielem, np. książka wypożyczona z biblioteki – mówiąc o nich lepiej użyć zaimków zwyczajnych, zaś mówiąc o kupionych przez siebie książkach użyję zaimków całkowitych. Dzięki temu podziałowi łatwo jest przy okazji pokazać rozmówcy, czy jest się właścicielem, czy tylko użytkownikiem czegoś. Jeśli nie jest się ani właścicielem ani użytkownikiem, a i tak się coś/kogoś posiada (np. przyjaciół, rodzinę), lepiej jest użyć zaimków całkowitych.

Zaimek bezosobowy

Zaimek ten służy do określenia, że dana czynność jest wykonywana przez daną grupę ludzi, najczęściej bez konkretnego wskazania, o kim dokładniej mowa. Jest to odpowiednik portugalskiego zaimka *a gente*, esperanckiego *oni*, francuskiego *on*. Podobnie jak zaimki osobowe, zaimek bezosobowy najlepiej jest użyć jako końcówkę koniugacyjną czasowników. Dla grup koniugacyjnych 1 i 3 jest to zaimek ļ, zaś dla grupy 2 – ļi lub ļs.

Korelatywy

To nic innego, jak zaimki inne niż dzierżawcze czy osobowe. Na przykład słowa: *co, kto, jak, gdzie* są zaimkami pytającymi, chociaż tutaj będę je zwać korelatywami pytającymi. Wyróżnienie tej części mowy to kolejny dowód na to, że wzorowałem się na Esperanto (chociaż można dostrzec wiele zapożyczeń z języka węgierskiego), dzięki jego łatwości tworzenia korelatywów np. nieokreślonych z pytających. Osobom nie znającym Esperanto mogę dopowiedzieć, że korelatywy dzielą się na pytające, wskazujące, nieokreślone, uniwersalne i negujące oraz mogą się między sobą różnić także ze względu na to, co opisują: przedmiot, osobę, cechę, sposób, miejsce, kierunek, czas, ilość, powód czy przynależność. Ten podział został przedstawiony w dwóch tabelach poniżej (umieściłem też słowa w EO, czyli Esperanto, aby pokazać regularność tego języka vs regularność Kaelu):

	pytające			wskazujące			nieokreślone		
	EO	Kael	polski	**EO**	Kael	polski	**EO**	Kael	polski
przedmiot	**kio**	ś	co	**ĉi tio/u**	e	ten	**io**	vś	coś
osoba	**kiu**	x̀	kto	**tiu/o**	å	tamten	**iu**	vx̂	ktoś
cecha	**kia**	śa	jaki	**ĉi tia**	ê	taki	**ia**	va	jakiś
				tia	åa	tamten			
sposób	**kiel**	śđ	jak	**ĉi tiel**	iđ	w ten sposób	**iel**	vođ/ vđ	jakoś
				tiel	ođ	w tamten sposób			
miejsce	**kie**	ol / oz	gdzie	**ĉi tie**	it	tu, tutaj	**ie**	vo	gdzieś
				tie	ot	tam			
kierunkowe	**kien**	olb / ozb	dokąd	**ĉi tien**	itb	dotąd / do tego miejsca	**ien**	vòb	dokądś
				tien	otb	do tamtego miejsca			
czas	**kiam**	śg	kiedy	**tiam**	og	wtedy	**iam**	vg	kiedyś
ilość	**kiom**	sẽ	ile	**tiom**	ẽ	Tyle / ta ilość	**iom**	vẽ	ileś
powód	**kial**	śr	dlaczego	**tial**	x̀r	dlatego	**ial**	vŕ	z jakiegoś powodu
przynależność	**kies**	sẽ / śe	czyj	**ties**	zẽ / x̀e	należący do tego	**ies**	vẽ / vé	kogoś

Zanim przejdziemy do drugiej tabeli, zwrócićmy uwagę na 2 ważne cechy powyższych korelatywów:

- Do korelatywów pytających można dodać „k-”, który odpowiada polskiemu „-kolwiek”, np.: kɜ́ – cokolwiek, kx̀ – ktokolwiek, kɜ̃́ - czyjkolwiek, kɜ́r – z jakiegokolwiek powodu
- Do zaimków wskazujących: og, ẽ, ȅr i zé/że można dodać sufiks oddalający „-i” – jest to przeciwieństwo Esperanckiej partykuły ĉi. Powstaną nam wówczas następujące korelatywy: óg (w tamtym czasie), ẽi (tamta ilość), ȅ́r (dla tamtego powodu) i ȅ́ (należący do tamtego)

	uniwersalne			negujące		
	EO	Kael	polski	**EO**	Kael	polski
przedmiot	**ĉio**	ɜĩ / ɜ́n	wszystko	**nenio**	ǹɜ́ / ǹɜ	nic
osoba	**ĉiu**	ɜx̂	każdy	**neniu**	nx̂	nikt
cecha	**ĉia**	ɜa	wszelaki	**nenia**	ǹa	nijaki
sposób	**ĉiel**	ɜđ	w każdy sposób	**neniel**	ǹđ - nđ	w żaden sposób
miejsce	**ĉie**	ɜ́õ	wszędzie	**nenie**	ǹo	nigdzie
kierunkowe	**ĉien**	ɜ́õb	do każdego miejsca	**nenien**	ǹòb	do nikąd
czas	**ĉiam**	ɜg	zawsze	**neniam**	ǹg / ng	nigdy
ilość	**ĉiom**	ŋ̃ẽ	każda ilość	**neniom**	nẽ	żadna ilość
powód	**ĉial**	ñr	z każdego powodu	**nenial**	ǹr	bez żadnego powodu
przynależność	**ĉies**	ɜ́ẽ	należący do każdego	**nenies**	nẽ / ǹe	niczyj

Tutaj warto zaznaczyć, że od słowa ɜx̂ można utworzyć ɜx̌ – wszyscy.

7. Czasowniki

Podobnie jak powyższe części mowy (oprócz korelatywów), odmienia się je w liczbie pojedynczej, mnogiej i wielokrotnej. W formie bezokolicznikowej zawsze składa się z rdzenia i końcówki -e lub -es – w zależności od grupy koniugacyjnej

Koniugacja

Pomimo podziału czasowników na grupy, koniugację uważam za bardzo prostą, niemal na miarę Esperanto. W przypadku czasu teraźniejszego wystarczy końcówkę -e zastąpić końcówką charakterystyczną dla danej liczby i osoby (a jest ona tożsama z adekwatnym do niego zaimkiem[17]). Odmiana czasownika w innym czasie czy trybie wymaga tych samych czynności oraz dodania między rdzeń a końcówkę odpowiednią literę: -i- dla czasu przeszłego, -o- dla czasu przyszłego, -u- dla trybu rozkazującego[18].

Ważna informacja: podobnie jak w językach słowiańskich, również w Kaelu można (a nawet trzeba jak najczęściej) opuszczać zaimki adekwatne do danych form koniugacyjnych (czyli tak jak w polskim mówimy „jestem” zamiast „ja jestem”). Jeśli jednak koniecznie nam zależy na tym, by podkreślić, kto jest wykonawcą danej czynności, można użyć zaimka przed czasownikiem (jak ma to miejsce w języku angielskim), jednak wtedy sam czasownik powinien się znajdować w 3 osobie liczby pojedynczej!!! (ponieważ w każdej grupie koniugacyjnej ta forma jest na ogół najkrótsza). Podobnie też jeśli jest w zdaniu wskazany podmiot (w liczbie mnogiej) wykonujący daną czynność, czasownik musi być odmieniony w liczbie pojedynczej!!! Tok rozumowania jest tutaj bardzo prosty: skoro wiadomo już, że podmiotów jest więcej niż 1, nie ma sensu dublować tej informacji w koniugacji czasownika (tak samo

[17] To jest właśnie powód, dla którego mogę śmiało stwierdzić, że koniugacja, mimo podziału na grupy i kilku czasowników nieregularnych, jest prostsza od Esperanto. Aby dokładniej zrozumieć, na czym owa „tożsamość” polega, zapraszam do zapoznania się z tabelą pokazującą końcówki koniugacyjne oraz przykładową odmianę czasowników z każdej grupy koniugacyjnej

[18] Wyjątek stanowi 2 osoba liczby pojedynczej

jak nie ma sensu podawać rzeczownika w liczbie mnogiej, jeśli stoi przy nim liczebnik określający ilość podmiotów/przedmiotów).

Grupa 1A

To grupa najłatwiejsza w odmianie. Należą do niej wszystkie czasowniki o rdzeniu zakończonym na spółgłoskę bezdźwięczną, l, m, n, r, lub na samogłoskę inną niż e. Aby odmienić czasownik, wystarczy postępować zgodnie z instrukcją powyżej.

Uwagi:

- pisownia czasowników zakończonych na samogłoskę podstawową bywa kłopotliwa – wówczas istnieje wiele sposobów na zapisanie takiej samej formy czasownika
- jeśli rdzeń kończy się na samogłoskę wydłużoną, można po rdzeniu użyć zwarcia krtaniowego

Grupa 1B

Czasowniki tej grupy zawsze są zakończone na -ě. Należą więc do tej grupy czasowniki o następujących cechach:

- są w bezokoliczniku dwuliterowe – pierwsza litera stanowi spółgłoskę (nie połączoną z -i), a druga litera to ě, np.: зě, ĉě, čě. Mogą to być oczywiście czasowniki dłuższe, powstałe w skutek dodania przyrostka, np. ĵĉě (zrobić)
- mogą mieć przed końcowym -ě ≥2 spółgłoski

Za wyjątkiem czasu teraźniejszego, odmiana przebiega tak samo, jak dla czasowników z grupy 1A. W czasie teraźniejszym natomiast należy odjąć cały sufiks -ě. Czytając tak powstałe formy dwuliterowe należy jednak pamiętać, że między tymi dwoma spółgłoskami wymawia się głoskę „e", zaś jeśli w 3 osobie liczby pojedynczej może nam powstać forma jednoliterowa[19], nadal trzeba ją tak przeczytać, by w środku pojawiła się głoska „e", np. ĉk czytamy jak {ĉek}, a č jak {ĉė}. Wymowa zatem jest w pełni zbieżna z odmianą wg wzoru dla grupy 1A.

Grupa 2A i 2B

Grupy te charakteryzują się obecnością litery -s w końcówce bezokolicznika. Niemal każdy czasownik przechodni należący do tej grupy jest czasownikiem zwrotnym. Wyszczególniłem tę grupę z powodu odmiennych końcówek charakterystycznych dla danej liczby i osoby (patrz: tabela poniżej). Ta odmienność jest konieczna, skoro „s" obecne w końcówce bezokolicznika również zanika w koniugacji. Jeśli czasownik kończy się na -ěs, czasownik należy do grupy 2B i odmienia się identycznie do grupy 1B (za wyjątkiem oczywiście odrębnych końcówek koniugacyjnych informujących o osobie, liczbie i rodzaju), analogicznie grupa 2A (w której bezokolicznik kończy się na -es) jest podobna do grupy 1A. Z uwagi na taką symetrię, do czasowników z grupy B zaliczam czasowniki z grup 1B i 2B, zaś do czasowników z grupy A zaliczam czasowniki z grup 1A, 2A i 3.

Grupa 3

Należą do niej tylko czasowniki o rdzeniu zakończonym na spółgłoskę dźwięczną (jedną z następujących: b, ḅ, d, ḍ, đ, ḍ, g, g̨, g̡, ĝ, g̑, j, v, ɣ, z, ẓ) oraz czasownik īe. Odmieniają się dokładnie tak samo jak czasowniki z grupy 1A z tą tylko różnicą, że w 3 osobie liczby pojedynczej rdzeń stanowi formę czasownika.

[19] No chyba że przed końcowym „-ě" jest spółgłoska połączona z „h" (np. čě) albo dźwięczna, która nie ma połączenia z „h" (np. zě)

Końcówki koniugacyjne ze względu na liczbę i rodzaj. Styl formalny

grupa	1, 3		2	
	zwykłe	formalne	zwykłe	formalne
ja	k	g̈	x	ẋ
ty	d	ḇ	c	ċ / c̄
on/a/o	h	ĥ	ḫ	s̄h / s̄
my	ḱ	g̈i	ẋ	xi̇ / ẋi / ẋ
wy	ḋ	ḇi	ċ	ci̇ / ċi / c̄i / c̄
oni/e	i̇	ĥi	ḫi	ḫi̇

Po poznaniu wszystkich grup koniugacyjnych, do nauczenia się prawidłowej odmiany czasowników, potrzeba już tylko przyswoić sobie końcówki odpowiednie dla danego rodzaju i liczby – znajdują się one w tabeli obok. Można się posługiwać końcówkami „zwykłymi" lub „formalnymi", w zależności od stylu naszej wypowiedzi. Jak już pisałem w rozdziale o zaimkach, nie zalecam rozróżniania rodzajów na męski, żeński i nijaki, ale jeśli komuś naprawdę bardzo zależy podkreślić swoją/czyjąś płeć, można do końcówek w powyższej tabeli dodać końcówki: -f, -ń, -å dla utworzenia kolejno rodzajów: męskiego, żeńskiego i nijakiego, np. słówko i̇ oznacza „on/ona/ono jest" (brak jakiegokolwiek rozróżniania rodzajów), zaś po utworzeniu rodzajów, czasownik ten może przyjąć następujące formy:

- i̇f – on jest
- i̇ń – ona jest
- i̇å – ono jest. Osobom niebinarnym jednak odradzam tę formę, no chyba że ktoś identyfikuje się jako przedmiot albo zwierzę nieokreślonej płci. Taka forma mogłaby mieć miejsce raczej tylko wtedy gdy użytkownik języka chce podkreślić, że kogoś/czegoś nie uważa za człowieka (jakiejkolwiek płci), a tylko za jakąś nędzną rzecz (np. do wykorzystania). Na przykład, mówiąc Ft́ék qta-i̇å mówiłbym o swoim bracie nie dość, że jest głupi, to jeszcze w ogóle nie uważam go za człowieka, a tylko jakiś przedmiot.

Na koniec bardzo bym chciał zwrócić na bardzo ciekawy niuans gramatyczny – czasowniki zwrotne w liczbie mnogiej są zawsze dwuznaczne, o ile będziemy się posługiwać powyższymi końcówkami. Na przykład, jeśli ktoś mi powie o pewnych osobach „tãš" to rozumiem, że „oni się uczą", ale nie mam informacji, czy oni uczą siebie nawzajem (np. jeden z nich tłumaczy reszcie grupy matematykę, inny chemię itd), czy może każdy z nich sam się uczy. Aby to rozróżnić, można powiedzieć: tãsĩ (oni się uczą wzajemnie), albo też „tãsį̃" (oni się uczą, przy czym każdy się skupia na własnej nauce). Tak więc proponując wspólną naukę niby można powiedzieć „tãuẋ", ale jeśli mam na myśli bardziej wzajemną pomoc w nauce, lepiej powiedzieć „tãuxĩ", a już w ogóle najlepiej będzie to brzmiało z dodaniem przyrostka wskazującego prośbę – wtedy prośba będzie brzmiała następująco: tãuxĩku, czyli: proszę, pouczny się razem/wzajemnie.

Koniugacja – zbiorcza tabela

Grupa		1A		1B	2A	2B	3
bezokolicznik		**ite**	**ĭ**	**ĉě**	**jăs**	**slěs**	**eze**
Czas teraźniejszy	1lp	itk	ik	ĉk	jax	slx	ezk
	2lp	itd	id	ĉd	jac	slc	ezd
	3lp	i̇t / it́	i̇	č	jaḫ	slḫ	ez
	1lm	it́k	iḱ	ĉḱ	jaẋ	slẋ	ezḱ
	2lm	it́d	id́	ĉd́	jaċ	slċ	ezd́
	3lm	i̇t́i / i̇ti	i̇i	ĉi̇	jaḫi	slḫi	ezh / ezi̇
Czas przeszły	1lp	i̇tk	ík	ĉék	jáx	sléx	eżk
	2lp	i̇td	íd	ĉéd	jác	sléc	eżd
	3lp	i̇ti̇	i̇i	čei̇	jáḫ	sléḫ	eżh / ezi̇

Po omówieniu całej teorii związanej z podstawami prawidłowej koniugacji przyszedł czas na zapoznanie się z tabelą przedstawiającą odmianę czasowników wszystkich grup koniugacyjnych: ite (rzucać/rzucić), ǐ (być), čě (robić), jăs (bawić się[20]), eze (oglądać/obejrzeć) we wszystkich możliwych czasach i trybach.

	3lm	ìt̀i	íi	ĉéi	jáḫi	sléḫi	ezi
Czas przyszły	1lp	itok	îk	ĉêk	jâx	slêx	ezok
	2lp	itod	îd	ĉêd	jâc	slêc	ezod
	3lp	itȯ	iȯ	čeȯ	jâḫ	slêḫ	ezȯ
	3lm	itȯi / itoi	îi	ĉêi	jâḫi	slêḫi	ezȯi / ezoi
Tryb rozkazujący	1lp	ituk	i̊k	ĉęk	jąx	sląx	ezuk
	2lp	itu	i̊	ĉę	jąc	sląc	ezu
	3lp	itů	iů	ĉeů	jąḫ	sląḫ	ezů
	3lm	itůi / itui	i̊i	ĉêi	jąḫi	sląḫi	ezůi / ezui

Dualizm czasowników

Nazwą tą określam sytuacje w których są dwa czasowniki, wśród których rdzeń jednego zakończony jest samogłoską ǐ poprzedzoną spółgłoską podstawową natomiast rdzeń drugiego kończy się również samogłoską o lub u poprzedzoną tą samą spółgłoską, jednak *połączoną z -i*. Aby zrozumieć zawiłość, jaka może się pojawić przy próbie czytania ich odmienionych form, w poniższej tabeli pokazuję odmianę czasowników kǐ (=krzyszeć, szczekać) i ḱů (=słuchać) wraz z ich zapisem fonetycznym IPA:

		kǐ		ḱů	
		Zapis prawidłowy	IPA	Zapis prawidłowy	IPA
Czas teraźniejszy	1lp	ḱk	kik	ḱuk	ki¸uk
	2lp	ḱd	kidŭ	ḱud	ki¸udŭ
	3lp	ki̯	kih	ḱů	ki¸uh
	1lm	ḱḱ	kikər	ḱuḱ	ki¸ukər
	2lm	ḱd́	kidər	ḱud́	ki¸udər
	3lm	ḱi	kihər	ḱui	ki¸uhər
Tryb rozkazujący	1lp	ḱi̊k	kjuk	ḱu̧k	kjuwk[21]
	2lp	ḱi̊	kju	ḱu̧	kjuwdŭ
	3lp	ḱi̊h	kjuh	ḱuů	kjuwh
	1lm	ḱi̊ḱ	kjukər	ḱu̧ḱ	kjuwkər
	2lm	ḱi̊d́	kjudər	ḱu̧d́	kjuwdər
	3lm	ḱi̊i	kjuhər	ḱu̧i	kjuwhər

Jak więc widać, odmieniając czasowniki o rdzeniu zakończonym na o lub u poprzedzonymi spółgłoską połączoną z -i w czasie teraźniejszym należy pamiętać, by znak diakrytyczny nad tą spółgłoską czytać tylko jak [i], nigdy jako [j]. Natomiast w koniugacji czasowników zakończonych na literę ǐ poprzedzaną spółgłoską podstawową w czasie przyszłym i w trybie rozkazującym należy pamiętać, że nie może powstać spółgłoska połączona z -i. Powstaną za to w formach koniugacyjnych litery î i i̊, które należy czytać jako kolejno [jɔ]/[jo] i [ju].

[20] Dosłownie ten czasownik oznacza „zadawać przyjemność samemu sobie" – pobonie do jego „nie-zwrotnego" odpowiednika jă – „sprawiać komuś przyjemność / zadowalać kogoś". Podobnie też île oznacza „stworzyć", zaś îles – pojawić się, czyli „stworzyć samego siebie"

[21] Wymowa [ki¸uwk], [ki¸udŭ] itp. Jest oczywiście również poprawna, ale wydaje mi się mniej wygodna.

Czasy, tryby i tworzenie aspektów

Koniugację już znamy – to teraz czas na poznanie zasad dotyczących użycia czasów i trybów.

Czasy gramatyczne

Wyróżniamy następujące czasy:

- Czas teraźniejszy – używany gdy:
  a) mówimy o wydarzeniach dziejących się właśnie teraz, bądź też cyklicznie
  b) omawiana sytuacja ma miejsce w dowolnym czasie (w przeszłości czy też przeszłości), jednak osoba mówiaca wskazuje, kiedy sytuacja miała/będzie miała miejsce, np.:
     - (3o) Ŏlb-ɜk {ɜek}. – (Teraz) idę do kina.
     - Lå Ŏlb-ɜk. – Jutro idę do kina.
     - Åt Ŏlb-ɜk. – Wczoraj (po)szedłem do kina.
- Czas przeszły
- Czas przyszły

Czasy przeszły i przyszły sa używane w zależności od tego, czy akcja toczy się w przeszłości czy też przyszłości. Jak właśnie wspomniałem, można je zastąpić czasem teraźniejszym, jeśli już jest wskazane konkretne określenie czasu (jak data czy godzina). Tak jak w przypadku używania liczby pojedynczej rzeczownika, przy którym już umieszczono liczebnik, tak samo tutaj nie ma sensu dublować informacji o tym, kiedy dzieje się dana sytuacja. Warto się do tej reguły zastosować szczególnie wtedy, gdy mamy zanegowane czasowniki (sposoby negacji omówiłem na stronie 31), ponieważ jeśli rdzeń kończy się na samogłoskę, dorzucimy kolejną samogłoskę wskazującą czas, a do tego dodamy samogłoskę „e" tworzącą negację, powstaną nam aż 3 samogłoski obok siebie, co może utrudnić wymowę. Fonologia Kaelu sama w sobie jest na tyle skomplikowana, że bez sensu jest jeszcze bardziej ją utrudniać, wrzucając tu zbędne formy czasu przeszłego czy przyszłego.

Oprócz tego, czasy te mają swoje specjalne zastosowanie w tworzeniu trypu warunkowego.

Tryb rozkazujący

Nie ma tu nic odkrywczego – z trybu rozkazującego korzystamy wyrażając oczekiwania, żądania, itp. wobec innej osoby (czy też samego siebie – stąd też nie przypadkowo w tabeli zbiorczej umieściłem też formy 1lp). W przypadku próśb warto do odmienionej formy czasownika dodać końcówkę -ku, np.: Kt̀ìv-ǹąku, ɜe 3̀ìv̄-gkɜĕ. (Zostań, proszę z dzieckiem, bo muszę iść do sklepu)

Zdania warunkowe

Są to zdania opisujące, co może się wydarzyć, jeśli spełniony zostanie (lub nie) określony warunek. W języku polskim do ich utworzenia wykorzystuje się (oprócz oczywistych słówek, jak „jeśli", „gdyby") odpowiednie formy trybu przypuszczającego. W Kaelu jednak tryb ten został zastąpiony pewnymi konstrukcjami.

Zdania warunkowe zawsze składają się z dwóch części: warunek oraz rezultat (w języku polskim opis warunku zaczyna się słówkiem jeśli/gdyby, zaś opis rezultatu stanowi odrębny człon zdania). Rodzaje zdań warunkowych podzieliłem na poszczególne typy i podtypy, w zależności od tego, którego czasu używamy opisując warunek danego wydarzenia, czy też jego rezultat. Zobrazowałem to na poniższym schemacie:

typ	warunek	rezultat	podtyp
A	Czas przyszły	Czas przyszły	1
		Czas teraźniejszy	2
B	Czas teraźniejszy	Czas przyszły	1
		Czas teraźniejszy	2
C	Czas przeszły	Czas przyszły	1
		Czas teraźniejszy	2

Zanim omówię poszczególne typy zdań, warto wiedzieć, że w Kaelu przed opisem warunku wstawia się słówko į (odpowiednik naszego „jeśli", „gdyby"), zaś przed opisem rezultatu – słówko ł [wi] (działa ono jak polskie „to wtedy"). Układając zdania można pozwolić sobie na pominięcie jednego z tych słówek (co pokażę przykładach reprezentujących poszczególne ich typy zdań). Jeśli pomijamy słówko ł, a znajdowałoby się ono w środku zdania, należy w jego miejsce wstawić myślnik, albo chociaż przecinek.

Zdania warunkowe typu A opisują zatem co może się zdarzyć w skutek danej sytuacji, która wydarzy się w przyszłości. Jeśli rezultat tego wydarzenia będzie miał miejsce w tym samym czasie, czasownik zdania określającego rezultat musi być w czasie teraźniejszym, zaś jeśli skutkiem będzie wydarzenie w jeszcze dalszej przyszłości, opis rezultatu musi być w czasie przyszłym. Przykłady:

	warunek	rezultat
Kael	Į ta̰ do Ę-ixod Lob̄	ł i̯o âi̯.
Polski	Jeśli nadmuchasz za dużo powietrza do balonu,	on w pońcu pęka.
Kael	Į Sã rô-i̯[22] lå,	ǹak A̓zp i̯ŝ-ezḱ.
Polski	Jeśli jutro będzie brzydka pogoda,	zostaniemy w domu i będziemy oglądać telewizję.
Kael	Į Petz ósod,	kô e-klêd.
Polski	Jeśli powtórzysz na egzamin,	zdasz go łatwo.

	rezultat	warunek
Kael	Ḍ зĩ-зôk	į nûd e-troě laƥo.
Polski	Powiem ci wszystko,	jeśli obiecasz, że zachowasz to wszystko w tajemnicy.

Natomiast zdania warunkowe typu B służą do opisu skutków sytuacji mającej miejsce w chwili obecnej. Jeśli rezultat nastąpi w tym samym czasie, opisujemy go w czasie teraźniejszym, a jeśli w przyszłości – użyjemy czasu przyszłego. Przykłady:

	warunek	rezultat
Kael	K-gi̯ Šeùg̑	ł ḥi-зok ś-ĉě {ḥi зok зi̋ ĉě }.
Polski	Gdyby mnie poprosili o pomoc,	powiedziałbym im, co robić.
Kael	Į îp asva-i̯	ł зĩ-ilė ḱû Pu̯z.
Polski	Gdyby był lepiej zorganizowany,	nie odkładałby wszystkiego na ostatnią chwilę.
Kael	Į Ṕu-rk {Ṕù rek}	ł vẽ-ḍ-lî̀k {vẽì ḍ lî̀k}.
Polski	Gdybym miał pieniądze,	pożyczyłbym ci trochę.

Na koniec, zdaniami warunkowymi typu C opiszemy, co może/mogłoby się wydarzyć w skutek jakiejś sytuacji, która już miała miejsce. Jeśli rezultat nastąpiłby w tym samym czasie, użyjemy czasu teraźniejszego, a jeśli w czasie późniejszym, trzeba użyć czasu przyszłego. Jeśli natomiast omawiamy sytuację, która miałaby miejsce w przeszłości, a jej skutki byłyby odczuwalne do tej pory, wyjątkowo możemy opisać rezultat w czasie teraźniejszym, z dodatkiem słówka зo (=teraz). Przykłady:

	warunek	rezultat
Kael	Į Ur зâp Á̓z-tзé̓k	ł зo na V̄p-iḱ {ìv̄ìp iḱ}.
Polski	Gdybyśmy wyszli z domu godzinę wcześniej,	bylibyśmy teraz już na miejscu.

[22] Tu wyjątkowo jest czas teraźniejszy, bo już mamy słówko określające czas. Więc użycie czasu innego niż teraźniejszy byłoby bez sensu

Kael	Į Spoĺoзḗkb-зéd,	Ábḗk-tatud.
Polski	Gdybyś przyszedł na moje przyjęcie urodzinowe,	poznałbyś moich przyjaciół.

Myślę, że tutaj w opisie rezultatu pasuje zarówno czas przyszły, jak i teraźniejszy (jak też w wielu innych zdaniach warunkowych). To tak naprawdę od użytkownika zależy, jaki czas użyć, czy uważa, że ten rezultat następuje po zajściu danego „warunku", czy też w trakcie.

Ciekawostka: W gramatyce języka angielskiego wyróżnia się zdanie warunkowe typu 0 (0 Conditional) dla określinia rezultatu, który zawsze musi nastąpić, jeśli wystąpi określony warunek (np.: Jeśli podgrzejesz wodę do 100ºC, zacznie się gotować), zaś odrębny typ zdań warunkowych służy do określania rezulatów sytuacji, które są nierealistyczne. W Kaelu jednak oba te typy zdań zaliczyłbym do typu B2 (chociaż użytkownik może posłyżyć się innym typem – w zależności od tego, co ma konkretnie na myśli), zaś dla określenia ich (nie)pewności proponuję uzyć słowa: ito (z pewnością), Íû (oczywiście), ṫo (chyba, być może; możliwie).

Aspekty czasowników

Jest to zagadnienie bardzo kłopotliwe, ponieważ tworząc gramatykę bazuję na Esperanto, w którym nie ma wyraźnego podziału na aspekt dokonany i niedokonany. Bardzo chciałem, by posługiwanie się aspektami było co najmniej tak precyzyjne, jak w językach słowiańskich (tak jak jest w polskim: robić i zrobić). Pogodziłem się z tym, że nie ma uniwersalnego słówka/przyrostka, który by jasno wskazywał, którym aspektem się podługuję, jednak w przypadku niektórych czasowników odkryłem sposób na łatwą zmianę jednego aspektu na drugi. Chodzi po prostu o to, że czasowniki w aspekcie dokonanym mają w rdzeniu samogłoskę podstawową, zać w niedokonanym – wydłużoną (np. ă=dać, āe=dawać, āle=stać, ale=stanąć – czyli stać przez chwilę). Pomysł ten ma jednak 2 zasadnicze wady:

- niektóre samogłoski nie mają swojego „wydłużonego odpowiednika" (gdyż ich utworzenie zbyt pokomplikowałoby wymowę, szczególnie jeśli w rdzeniu jedyna samogłoska jest nosowa, lub, co gorsza, tonalna), a zatem reguły tej i tak nie zastosowałbym do wielu czasowników,
- w przypadku niektórych czasowników utworzenie aspektu dokonanego nie jest tożname z określeniem, że daną czynność wykonuje się przez krótki czas (tak jak chciałbym, aby to miało miejsce w Kaelu). Na przykład, w języku polskim czasownik „polować" ma swój odpowiednik w aspekcie dokonanym „upolować", co wcale nie oznacza krótkotrwałego polowania, a konkretny jego etap (zdobycie zwierzęcia)

Ostatecznie więc postanowiłem bazować na systemie przyrostków/przyrostków (tak jak to faktycznie ma miejsce w językach słowiańskich czy Esperanto) oraz partykuł inspirowanych lożbanem, skoro wydłużanie samogłosek nie zawsze działa. Celem zilustrowania, jak w praktyce działa stosowanie przedrostków, poniżej prezentuję odmianę we wszystkich czasach (ale tylko w 1 osobie liczby pojedynczej i w trybie rozkazującym) czasowników: ale, āle[23], зeḍe, į̇зeḍe, qĕ i taqĕ – z tłumaczeniem

aspekt	dokonany		niedokonany		niedokonany		dokonany		niedokonany		dokonany	
czasownik	ale	stanąć	āle	stać	зeḍe	polować	į̇зeḍe[24]	upolować	qĕ	lubić	taqĕ	polubić
Czas teraźniejszy	alk	stoję	ālk	stoję	зeḍk	poluję	į̇зeḍk	---[25]	qk	lubię	taqk	---[26]
Czas przeszły	aĺ̀k	stanąłem	āĺ̀k	stałem	зeḍik	polowałem	į̇зeḍik	upolowałem	qék	lubiłem	taqék	polubiłem
Czas przyszły	alok	stanę	ālok	będę stał	зeḍok	będę polować	į̇зeḍok	upoluję	qêk	będę lubić	qêk	polubię

[23] Ostatecznie nie odrzucam reguły, wedle której wydłużanie samogłosek powoduje utworzenie aspektu niedokonanego, jednak wolę zwrócić uwagę, że zamiast wydłużać samogłoskę w rdzeniu czasownika, można po prostu dodać przed czasownik partykułę zo, czy też sufiks -ŝ, którego użycie jest dalej omówione. Sam czasownik ale można zatem też tłumaczyć jako „stać", w zależności od kontekstu.

[24] Na tej samej zasadzie można przekonwertować czasownik зĕ (iść) na į̇зĕ (pójść)

[25] Į̇зeḍk dosłownie oznacza, że jestem w trakcie „upolowywania czegoś", a więc właśnie zdobywam jakieś zwierzę

[26] Taqk – analogicznie do słowa į̇зeḍk oznacza, że jestem w trakcie rozpoczynania lubienia kogoś

Tryb rozkazujący 1lp	aluk	niech stanę	āluk	niech stoję	ɜeḍuk	niech poluję	i̯ɜeḍuk	niech upoluję	qęk	niech lubię	taqęk	niech polubię
Tryb rozkazujący 2lp	alu	stań	ālu	stój	ɜeḍu	poluj	i̯ɜeḍu	upoluj	qę	lub	taqę	polub

Ponieważ jednak osobom mówiącym językami, w których nie używa się aspektów, powyższa tabelka może niedużo tłumaczyć, poniżej prezentuję zestaw dwunastu zdań, gdzie w każdym (z punktu widzenia angielskiej gramatyki) użyto innego czasu:

		simple	**continuous**	**perfect**	**Prefect continuous**
Past	Polski	(prze)czytałem wczoraj.	Czytałem, kiedy przyszedł.	Przeczytałem, zanim przyszedł.	Czytałem przez 3 godziny, zanim przyszedł.
	Angielski	I read yesterday.	I was reading when he came.	I had read it before he came.	I had been reading for 3 hours, before he came.
	Kael	Oì åt.	Ōì, ɜ́g zeı̇̀. Zo̧ì, ɜ́g zeı̇̀. Olŝik, ɜ́g zeı̇̀.	Į̇oì ùŝl zh.	Ōlı̨t Urĺ ùnl zh. Zo̧lı̨t Urĺ ùnl zh. Olŝik at Urĺ ùnl zh.
Present	Polski	Czytam codziennie.	Czytam (teraz).	Właśnie to przeczytałem.	Czytam od 1 godziny.
	Angielski	I read everyday.	I'm reading (right now).	I've just read it.	I have been reading for 1 hour.
	Kael	Olk ɜĭpô.	Olk (ɜo).	Ep e-į̇oì.	Olk x Urp.
Future	Polski	Będę czytać / przeczytam jutro.	Będę czytać jutro o 9:00.	Skończę czytać do 10:00.	Zanim przyjdzie, będę czytać przez 4 godziny.
	Angielski	I'll read tomorrow.	I'll be reading tomorrow at 9a.m.	I will have finished reading by 10:00.	I'll have been reading for 4 hours, before he will have come.
	Kael	Olok lå.	Ōlok lå sa̧ı̇̀. Zo̧lok lå sa̧ı̇̀. Olŝok lå sa̧ı̇̀.	Į̇olok kē Urz.	Ōlok ne Urĺ ùnl zh. Zo̧lok ne Urĺ ùnl zh. Olŝok ne Urĺ ùnl zh.

Jak widać, wszystkie czasy Past i Future Continuous mają aż 3 odpowiedniki w Kaelu

Używane afiksy i partykuły potrzebne do sprecyzowania czasu trwania wypowiedzi

Podsumowując ten bardzo zawiły podrozdział, przytaczam następujące elementy pomagające podać precyzyjniejszy czas danej czynności:

- ż – wskazuje, że czynność trwa przez krótki czas
- zo / -ŝ – wskazuje, że czynność trwa przez długi czas
- ta- – wskazuje, że czynność właśnie się zaczyna
- į̇- – wskazuje, że czynność właśnie się kończy
- ep – „właśnie" – informuje, że czynność za chwilę się zacznie, albo niedawno się skończyła

Czasowniki nieregularne

		Kael	PT	Kael	PT	Kael	PT
bezokolicznik		**lă**	**ver**	**ǵne**	**rir**	**ole**	**ler**
Czas teraźniejszy	1lp	lak	vejo	ǵň	rio	olk	leio
	2lp	lad	vês[27]	ǵnd	ris	old	lês
	3lp	là	vê	ǵṅ	ri	oĺ	lê
	1lm	laḱ	vemos	ǵnḱ	rimos	olḱ	lemos

[27] Co prawda w języku portugalskim brazylijskim dla 2 osoby liczby pojedynczej używa się form 3 osoby, jednak tutaj nie uwzględniam tego faktu, ponieważ powoduje to wieloznaczność danych form (a więc czasem tak czy tak trzeba użyć zaimka w celu doprecyzowania swojej wypowiedzi), a już na samym wstępie do niniejszego podręcznika uprzedziłem, że ignoruję takie sytuacje. Ponadto, w niektórych rejonach północnej i wschodniej Brazylii (np. Paraíba) nadal się używa form powyższych form 2lp, a zatem jej opuszczanie nie następuje we wszystkich dialektach brazylijskiej odmiany języka portugalskiego, co tym bardziej skłania mnie, do zmarginalizowania tego niuansu.

Jedyne, jak dotąd, czasowniki nieregularne, to: lă (widzieć), ǵne (śmieć się), ole (czytać), ĭe (kończyć), ée (być tym), åĭ (być tamtym). Każde z tych podkreślonych ma tylko 1 nieregularną formę[28]. Wynika to oczywiście z głównego zamysłu conlangu, co może zobrazować następujące zestawienie form tych czasowników z ich odpowiednikami w języku portugalskim w czasie przeszłym (oraz, dla utrwalenia, w czasie teraźniejszym):

	2lm	laḍ	vêem	ǵnḍ	riem	olḍ	lêem
	3lm	laḭ	vêem	ǵnḭ	riem	olḭ	lêem
Czas przeszły	1lp	lá	vi	ǵ	ri	ol̀	li
	2lp	lád	viste	ǵǹd	riste	ol̀d	leste
	3lp	laḭ	viu	ǵnḭ	riu	olḭ	leu
	1lm	lák	vimos	ǵǹk	rimos	ol̀k	lemos
	2lm	láḍ	viram	ǵǹḍ	riam	ol̀ḍ	leram
	3lm	láḭ	viram	ǵǹḭ	riram	ol̀ḭ	leram

Moim zdaniem portugalskie formy tych czasowników wprost wymuszają na Kaelu nieregularność. Na szczęście to tylko 3 czasowniki, w dodatku mają tylko jedną nieregularną formę. Oczywiście wiem, że na pewno znajdą się jeszcze inne języki, w których formy innych czasowników będą krótsze od ich kaelowskich odpowiedników, jednak nic na to nie poradzę. Musiałbym znać wszystkie języki świata, aby temu zaradzić (a przynajmniej te, w których używa się pisma łacińskiego, co wcale nie zmniejsza mi istotnie puli języków do nauczenia), chociażby nadając określonym czasownikom na tyle krótkie rdzenie, by uniknąć potrzeby wprowadzania kolejnych nieregularnych czasowników.

Na osobne omówienie zasługują czasowniki: ĭe, ée, åĭ. Ich nieregularność wynika z tego, że chcę, aby wymowa nie była sprzeczna z zapisem. Jak więc wiadomo, nie chcę dopuścić, by litera í [ii]/[ji] była wymawiana jak ī [ji] i *vice versa*. Ponieważ powyższe czasowniki są na tyle specyficzne, że ich rdzeń kończy się na samogłoskę *połączoną z -i*, w czasie przeszłym doszłoby do takiej sytuacji, w której samogłoska (ĭ, é albo å) poprzedza literę i, co byłoby trudne do wymówienia – jako [ĕi ̯i], [ɛi ̯i] oraz [ɒi ̯i]. Dlatego wyjątkowo dopuszczam, by forma tych czasowników w czasie przeszłym składała się z litery ī, a nie í. Dla przykładu, w czasie przeszłym w 1 osobie liczby pojedynczej czasowniki te przyjmą następujące formy: ìīk, eīk, åīk.

Liczba wielokrotna

Czasowniki to część mowy, którą również można odmieniać w liczbie zarówno pojedynczej, jak i mnogiej – jak w większości języków europejskich. Na wzór niektórych języków słowiańskich, można tu wyróżnić również liczbę podwójną, jednak w tym języku możliwe jest użycie również liczby podtrójnej, poczwórnej, „popiątnej", itd – czyli liczby wielokrotnej. Jak? Po prostu doklejając liczebnik do czasownika, np.:

- ik – ja jestem, iḱ – my jesteśmy, iklu – my (obaj) jesteśmy,
- êzat – oni (w trójkę) oglądają,
- zě (przyjść/przychodzić) -> zh {zeh} – przychodzi ->zi̇з {zehiз} – oni (jest ich sto) przychodzą

Negacja czasowników

Przyjrzyjmy się poniższym przykładom:

jestem	**ik**	oglądam	**êzk**
nie jestem	**ĭk**	nie oglądam	**êzek**
nie byłem	**iĭk/ íek**	nie oglądałem	**êzĭk**

[28] Drobną uwagę chciałbym tu zwrócić na czasownik lă, gdyż on ma również nieregularny imiesłów bierny, o czym więcej napisałem w rozdziale 8 nt. imiesłowów

to nie ja jestem	**ek i̇**	to nie ja oglądam	**ek êz**
jest	**i̇**	ogląda	**êz**
nie jest	**iė=ïh**	nie ogląda	**êzė**
to nie on/a/o jest	**ė i̇**	to nie on/a/o ogląda	**ė êz**
nie być	**ïe=iě**	nie oglądać	**êzě**

Jak widać, chcąc utworzyć przeczenie, wystarczy „wcisnąć" literkę „e" tuż przed końcówkę koniugacyjną ze względu na osobę i liczbę. Korzystając z tej metody należy pamiętać, że czasowniki z grup B i 3 odmieniają się według tego samego wzoru, jak 1, przy czym czasowniki grupy 2 nadal mają końcówki odpowiednie dla czasowników zwrotnych.

Jest jeszcze druga, prostsza metoda - wystarczy posłużyć się afiksem[29] ę, np.: årek (nie chcę) = ęårk = årkę. Jest on bardzo wygodny w 2lp w trybie rozkazującym. Można go użyć do negacji również wszelkich innych części mowy.

Tworzenie pytań

Aby stworzyć pytanie w Kaelu, wystarczy użyć odpowiednich zaimków pytających (zwane tutaj korelatywami – patrz: str 22) lub posłużyć się prostą konstrukcją, stanowiącą odpowiednik polskiego słówka „czy". Należy w tym celu po prostu do odmienionej formy czasownika dodać na końcu literę „e". Wyjątek tutaj stanowi 3 osoba liczby pojedynczej czasowników grupy 3 – wtedy dodamy końcówkę -é, bo inaczej powstanie nam znowu postać bezokolicznika. Końcówka -é przydaje się również wtedy, gdy chcemy utworzyć pytanie od równoważnika zdania, a więc w sytuacji, w której nie umieszczamy czasownika w zdaniu.

Czasowniki modalne

Mówiąc najogólniej, są to czasowniki wyrażające umiejętności, powinność, czy też pozwolenie. Wyróżnić możemy wśród nich zatem następujące czasowniki:

- **gě** = musieć
- **hě** = mieć powinność
- **tě** = móc, mieć możliwość/okazję
- **glě** = umieć, potrafić (=posiadać umiejętność), być zdolnym do czegoś
- **kě** = potrzebować
- **įbe** = mieć prawo/pozwolenie do czegoś (uwaga: niezależnie istnieje czasownik ile=pozwolić, którego nie zaliczam do czasowników modalnych)
- **åre** = chcieć

Są 2 główne sposoby na użycie tych czasowników w zdaniu:

1) Mogą one być oddzielnym słowem. Wtedy najlepiej jest je umieścić tuż przed dopełnieniem (o ile posługujemy się składnią zgodnie z instrukcją w rozdziale 9, co i tak nie jest obowiązkowe) albo tuż przed czasownikiem „głównym", który zawsze ma formę bezokolicznika. Przykład: *Gk 3al-vă* lub *Gk vă 3alì* (muszę kupić dywan) (vă = kupić; 3al = dywan).
2) Można je połączyć w jedno słowo. To z kolei można zrobić na 2 sposoby:
   I. Czasownik modalny postawić przed czasownik główny, i usunąć spację między nimi: 3al-gkvă {3alì gekìvă}.

Czasownik modalny	Postać wewnętrzna
gě	-hg-

[29] Celowo posługuję się pojęciem „afiks", ponieważ „ę" może stanowić zarówno przyrostek, jak i przedrostek.

II. Skonstruować nowy czasownik w następujący sposób: między rdzeń czasownika głównego a końcówkę bezokolicznika wsadzić „postać wewnętrzną” danego czasownika modalnego. Ich lista znajduje się w tabeli obok.
Jak więc widać, nie możemy tej metody zastosować tylko do czasowników hě i åre.

hě	-
tě	-ht-
glě	-hl-
kě	-hk-
ịbe	-hb-
åre	-

Przykładowy czasownik utworzony tą metodą:

vă + gě -> vảge (musieć kupić)

W zależności od czasownika głównego/wyjściowego i postaci wewnętrznej czasownika modalnego, może nam powstać czasownik grupy 1A, 3 albo 2A (jeśli posługujemy się czasownikiem zwrotnym).
Przykład: 3al-vągk {3alì vągìk}.

Zaimki złożone

Inspirując się lożbanem, postanowiłem stworzyć „zaimki złożone”, czyli takie, którymi można jeszcze bardziej doprecyzować swoją wypowiedź, jeśli chodzi np. o wykonawców danej czynności. Można od nich utworzyć zaimki dzierżawcze oraz mogą one stanowić końcówkę koniugacyjną czasowników. Dlatego właśnie umieściłemje w rozdziale o czasownikach, a nie zaimkach. Przykłady:

- Kìd (używając w koniugacji użyjemy końcówki -kd {-kìd}) – my (tylko ja i ty), podobnie:
  - dị̀ (w koniugacji: -dh/-dị̀) – wy (ty i on/ona),
  - dìḱ {dìḱ} – my i ty.

  Uwaga: jeśli zdubluje się liczba mnoga, wstawiamy ì: kì̀d – my i wy, ḓì̀ – wy i oni
- Kɜĩ – my wszyscy (analogicznie: dɜĩ - wy wszyscy)
- Ḱdl̀ – my, ale nie ty

Ciekawostka: zaimki k i d w formie dopełnienia bliższego można dokleić do formy odmienionej czasownika, np.: Lakdì[30] = D-lak (widzę cię). Natomiast Lakd {lakìd} = my (ja i ty) widzimy. Dlatego też, zdanie „Kocham cię” można zapisać jako „D-śk” {dì śek} albo „Śkdì” {śegdì}. Inne ciekawe przykłady:

- Laḱdl̀ – my (ale nie ty) widzimy
- Laḱḓì̀l – my (ale nie wy) widzimy

8. Części mowy pochodzące od czasowników

Rzeczownik odczasownikowy

Jak łatwo można się domyślić, jest to rzeczownik utworzony od czasownika. Można go utworzyć poprzez dodanie litery „u” do bezokolicznika. Taka końcówka może (ale nie musi) zanikać w deklinacji czy przy dodawaniu jakichkolwiek afiksów, jednak nie zanika w mianowniku liczby mnogiej[31]. Równie dobrze można utworzyć tą część mowy, odejmując bezokolicznikową końcówkę „e”[32], jednak dopiero po upewnieniu się, że ów czasownik nie należy do grupy 2 i że tak powstały rdzeń nie ma już innego

[30] W takich przypadkach dla wygody pozwalam na czytanie końcówki -kdì jako {gdì}
[31] Ponieważ wtedy powstałaby nam forma pytająca od słowa stanowiącego rdzeń, a bardzo często to przecież może być zupełnie inne słowo.
[32] W przypadku czasowników grupy 3 nie zapominajmy, że rdzeń stanowi odmienioną formę czasownika. Dlatego wówczas należy końcówkę -e zastąpić końcówką -ũ.

znaczenia. Na przykład „ale” oznacza „stać”, ale „Al” już oznacza „ryba”. Zaś w przypadku czasowników grupy 2 można jedynie zamienić końcówki -es i -ĕs na kolejno -ęs i -eęs/-ĕus.

W przypadku czasowników grupy 1A i 3 można również stworzyć rzeczownik poprzez dodanie przyrostka -ų’ do rdzenia czasownika.

Jest jeszcze możliwość stosowania dwóch metod jednocześnie – w zależności od tego, jaki rzeczownik należy utworzyć. Na przykład, z czasownika sabe (=decydować) można utworzyć słowo Sabę (= decydowanie, podejmowanie/podjęcie desyzji) oraz Sabũ (=decyzja).

Imiesłowy

Są to przymiotniki pochodzące od czasowników. Podobnie jak w Esperanto, imiesłowy dzielimy na bierny i czynny oraz ze względu na czas: teraźniejszy, przeszły, przyszły. Tabela na następnej stronie prezentuje wszystkie końcówki, jakie można dodać do rdzenia, aby powstał dany imiesłów.

czas	EO	Kael		EO	Kael	
		gr. 1, 3	gr. 2		gr. 1, 3	gr. 2
	Imiesłów czynny			Imiesłów bierny		
teraźniejszy	-anta	-ȧ̂fa	-ȷ̂a	-ata	-va	-ya
przeszły	-inta	-iȧ̂fa	-iȷ̂a	-ita	-iva	-iya
przyszły	-onta	-oȧ̂fa	-oȷ̂a	-ota	-ova	-oya

Ciekawostka: podobnie jak w przypadku czasowników, negując imiesłowy również można użyć samej literki -e- pomiędzy rdzeń, a wybraną końcówkę z tabeli obok.

Dla lepszego zobrazowania, jak wygląda ich tworzenie, poniżej prezentuję wszystkie możliwe imiesłowy przymiotnikowe utworzone od czasowników: ite, ĭ, ĉĕ, jăs i eze z tłumaczeniem:

czas		ite	rzucić	ĭ	być	ĉĕ	robić	jăs	bawić się	eze	oglądać
teraźniejszy	Imiesłów czynny	itȧ̂fa	rzucający	iȧ̂fa	będący	ĉeȧ̂fa	robiący	jaȷ̂a	bawiący się	ezȧ̂fa	oglądający
	Imiesłów bierny	itva	rzucany	iva	---[33]	ĉeva	robiony	jaya	bawiony przez samego siebie	ezva	oglądany
przeszły	Imiesłów czynny	ìtȧ̂fa	ten, który rzucał	íȧ̂fa	ten, który był	ĉéȧ̂fa	ten, który robił	jáȷ̂a	ten, który się bawił	èzȧ̂fa	ten, który oglądał
	Imiesłów bierny	ìtva	rzucony	íva	---	ĉéva	robiony	jáya	zabawiony przez samego siebie	èzva	obejrzany
przyszły	Imiesłów czynny	itoȧ̂fa	ten, który rzuci	îȧ̂fa	ten, który będzie	ĉêȧ̂fa	ten, który będzie robił	jâȷ̂a	ten, który będzie się bawił	ezoȧ̂fa	ten, który będzie oglądać
	Imiesłów bierny	itova	ten, który będzie rzucony	îva	---	ĉêva	ten, który będzie robiony	jâya	ten, który sam się zabawi	ezova	ten, który będzie oglądany

Powyższa tebela pokazuje jedynie imiesłowy przymiotnikowe, ale pamiętajmy, że zarówno Kael, jak i język polski wyróżniają też imiesłowy przysłówkowe, np.: robiąc (ĉeȧ̂fo) oraz robiwszy (ĉéȧ̂fo).

Warto jeszcze wspomnieć, że czasownik lă ma nieregularny imiesłów bierny czasu przeszłego – zamiast „láva” jest „ly”. Wynika to oczywiście z tego, że analogiczna forma tego czasownika w języku francuskim brzmi „vu” – jest zatem dwuliterowa.

[33] Czasownik „być” nie posiada formy biernej, ponieważ nie jest czasownikiem przechodnim

9. Szyk wyrazów w zdaniu. Interpunkcja

Szyk wyrazów w zdaniu

Aby zapewnić sobie i innym użytkownikom komfortowe posługiwanie się językiem, uznałem, że nie będę wymyślał sztywnych reguł odnośnie tego, w jakiej sekwencji mają po sobie następować: podmiot, orzeczenie i dopełnienie. Testując podstawowe zdania w Kaelu z samym czasownikiem „być" zauważyłem jednak, że najbardziej estetycznie wyglądają takie zdania, gdzie czasownik ląduje po dopełnieniu, a najlepiej, jeśli między nie wstawi się myślnik. Nie pełni on tam absolutnie żadnej funkcji, poza dekoracyjną. Stąd też nie wymagam od użytkowników stosowania go. Aby zobrazować swój tok rozumowania, pokazuję poniżej dwa zdania, o przeróżnej sekwencji słów:

Él i̓ usa (Spinacz jest szary)	Ala ŕ {rė̀} Aĉì (Ala ma kota)
Usa Él i̓	Aĉ̣la ŕ
i̓ Él usa	ŕ Alą̂ĉì
Usa-i̓ Él.	Aĉì-ŕ Ala
	Aĉ-ŕ Ala
Él usa-i̓.	Alą̂ĉì-ŕ
	Alą̂ĉ-ŕ

Na pewno każdy się zdziwił, czytając powyższe przykłady, dlaczego zniknęła litera i̓ w zdaniach: „Aĉ-ŕ Ala" i „Alą̂ĉ-ŕ". Zauważyłem po prostu, że jeśli się posługuję czasownikiem, który wymusza użycie dopełnienia w formie biernika (tak samo jak użycie w języku angielskim słówka „insist" wymusza użycie przyimka "on" i czasownika z końcówką "-ing", np. *The teachers **insist** him on doing homework*), to nie trzeba go zapisywać, skoro za nim jest myślnik i czasownik - wiadomo wtedy, że dane słówko musi mieć formę biernika, więc ì jest niepotrzebne - oczywiście pod warunkiem, że nie pomijamy użycia myślnika, który nas informuje dokładnie, gdzie jest orzeczenie, a gdzie dopełnienie (a uwierz mi, przy swobodnym szyku zdania i braku słów w formie biernika można by było się w tym pogubić). Z uwagi na jego użyteczną funkcję, zachęcam do używania go. Oczywiście jeśli dopełnienie stanowi więcej niż 1 obiekt, literkę ì można pominąć tylko przy ostatnim z nich - przy tym z stojącym bezpośrednio przed czasownikiem, tak jak w zdaniach poniżej:

- Ala Kù j̨ĉ-ŕ. {Ala Kù i Aĉì rė̀} (Ala ma psa i kota)
- Alą̂ĉ̣ Ku-ŕ. {Ala Aĉì i Kù rė̀} (Ala ma kota i psa)

Tutaj tylko ostatni z wymienionych przedmiotów został pozbawiony końcówki biernika – oczywiście tylko w piśmie, nie wymowie. Spójrzmy jeszcze na takie przykłady: Kų̇ĉ-Alàz-ả / Kų̇làz-Aĉ-ả (Pies daje kota Ali). Kùz-Ļp-itu. (Rzuć psu kija.) – Widać tutaj, że z do tej "myślnikowej pary" można dokleić jeszcze trzecie słówko - takie z końcówką "-z", co tworzy odpowiednik naszego celownika (pamiętamy oczywiście, że zaimki osobowe mają nieregularną postać po dodaniu tej końcówki). Jak wiadomo, również tutaj myślnik pełni funkcję dekoracyjną, a przy tym sprawia (moim subiektywnym zdaniem), że tekst wygodniej się czyta.

Podsumowując, nie ma jednego poprawnego szyku zdania w Kaelu, jednak zauważyłem, że najlepiej, aby zdanie miało następujący szyk:

- **Podmiot** – najlepiej by był gdzieś na początku zdania
- **Orzeczenie** – Już szczegółowo wyjaśniłem, dlaczego najlepiej by było, aby znajdowało się tuż **za dopełnieniem**
- **Reszta zdania** (np. opis czasu czy miejsca omawianych wydarzeń[34]) – w dowolnej części zdania, byle nie pomiędzy dopełnieniem a orzeczeniem

[34] Resztę zdania mogą stanowić również przysłówki czy przymiotniki, pod warunkiem, że przymiotniki ustawimy tuż przed opisywanym przez niego rzeczownikiem

Można to zatem zobrazować następującym schematem:

Podmiot + reszta zdania + dopełnienie-orzeczenie + reszta zdania

Specyfika zdań podrzędnych

Nie będę tutaj się skupiał na podstawowych spójnikach, jak i (=i), de (=ale), re (=więc), ɜe (=ponieważ), itd., które oddzielają od siebie człony zdań złożonych współrzędnie, bądź podrzędnie. Nie zasługują na większą uwagę, ponieważ mają swoje odpowiedniki w niemal każdym języku naturalnym. Wolę się zatem skupić na następujących spójnikach: u, j, ĵ, ī, gdyż nie da się ich tak łatwo przełożyć na język polski.

J / Ĵ

Są to spójniki, które otwierają opis przedmiotu, o którym się mówi. Można to przetłumaczyć jako „który/która/które" albo „taki, że", po angielsku „so that". Na przykład zdanie: *Widzę krowę, która je trawę.* – można to przetłumaczyć jako:

- Tę̠-lak j Ŕ-ẽh. Oznacza to dosłownie: *Krowę widzę taką, że je trawę.*
- Tę̠-lak ĵ Ŕ-ẽh. Tutaj znaczenie jest podobne, z tą różnicą, że w tutaj opisywana krowa wyróżnia się tym, że je trawę. Ten szczegół jest zatem istotny dla mówcy, skoro użył spójnika ĵ, a nie j. Z kolei w poprzednim zdaniu dla mówcy nie jest ten fakt niczym nadzwyczajnym – po prostu je trawę, jak pozostałe, którym ma okazję się przyglądać.

Przyjrzyjmy się jeszcze następującemu zdaniu: Tę̠ ĵ fka-i̇ ko Ŕ-ẽh. *Krowa, która („taka że") jest czarna, je trawę*. Nowością tutaj jest słówko „ko" – wskazuje ono, gdzie kończy się zdanie podrzędne rozpoczęte przez j/ĵ. Wiem, że w językach naturalnych tego typu słów się nie stosuje, więc i w Kaelu takich nie wymagam (tym bardziej, że jego istnienie przeczy podstawowej idei tego języka), po prostu tak zafascynowałem się istnieniem tego typu słów w Lożbanie, że postanowiłem to tutaj wprowadzić. Jednak, rezygnując z tego słowa należy wstawić przecinek, pokazujący, że kończy się zdanie podrzędne, i z powrotem przechodzimy do zdania nadrzędnego. Powyższe zdanie może zatem brzmić jako: Tę̠ ĵ fka-i̇, Ŕ-ẽh. Inny przykład: Tę̠ j Ŕ-ẽh ko Íû k-laė. = *Krowa, która je trawę, z pewnością mnie nie widzi.*

U

Jest to uniwersalne słowo rozpoczynające zdanie podrzędne, jeśli j/ĵ nie pasują. Można w ten sposób wyrazić, że jakiś fakt/wydarzenie/myśl jest np. podmiotem czy przedmiotem wykonywanej czynności. Przykłady:

- To, że jestem chory, bardzo mnie denerwuje – U vĕxắk k̇e ån k-ĥi̊t̊.
- To, że śpisz, sprawia, że jesteś zdrowy – U nud kĕt̊ ̀ù exắd. / U nud k̇ĕt̊ è exắd.

Jak widać, to słówko też posiada swój „terminator", jak to się ładnie nazywa w lożbańskim slangu – jest nim słówko k̇e.

- Widzę, że dobrze grasz w siatkówkę – Lak ù î U̇ĥ-gad {U̇ĥì gad}. / U-lak {ù lak} î U̇ĥ-gad. / Lakù î U̇ĥ-gad. / Lakè î U̇ĥ-gad. / E-lak {è lak} î U̇ĥ-gad.

Tutaj całe zdanie podrzędne jest podmiotem wykonanej czynności (jaką jest widzenie), zatem końcówka biernika musi trafić do słówka je rozpoczynającego, czyli do „u".

Przy okazji też widać, że czasami można użyć słówka „e” (=to) zamiast „u”. To tak jakby powiedzieć po polsku: *Widzę to: dobrze grasz w siatkówkę.* Widać również, że słówka te lubię doklejać do czasownika zdania nadrzędnego – dla ułatwienia wymowy.

ī

Jest to uniwersalny spójnik, który może oddzielać poszczególne człony zdań współrzędnych, szczególnie jeśli mowa o zdaniu współrzędnie wynikowym. Może zastąpić zarówno słówko re (=więc), jak i ɜe (=ponieważ). Nie ma konkretnego znaczenia. Po prostu pokazuje, że dwa zdarzenia mają ze sobą jakieś powiązanie przyczynowo skutkowe (czy też w ogóle mają ze sobą coś wspólnego), ale nie wiadomo, czy zdarzenie A jest skutkiem, czy przyczyną zdarzenia B. Pochodną tego spójnika jest czasownik īe, który oznacza: mieć powiązanie z czymś / mieć z kimć/czymś coś wspólnego.

Skróty

Chociaż słowa same w sobie są bardzo krótkie, uznałem, że i tak nie zaszkodzi stworzyć od niektórych słów skrótów analogicznych do tych, jakich używa się w językach naturalnych.

skrót	Rozwinięcie skrótu	Polski odpowiednik
p.	p̈ê	np.
id.[35]	ĭđ dop	itd.
iś.	i èz ś̊ôi	itp.

Interpunkcja

Z racji na podstawową ideę conlangu nie przykładam do tego większej wagi, stąd też nie opiszę szczegółowo reguł odnośnie tego, kiedy należy postawić kropkę czy przecinek. Mimo to jednak chociaż podstawowe reguły chciałbym przedstawić:

- Kropka – tylko na końcu zdania i kończąca skróty
- Przecinek – między słowami stanowiącymi identyczną funkcję w zdaniu, jeśli między nimi nie ma spójnika „i” oraz pomiędzy członami zdania złożonego współrzędnie czy też podrzędnie, jeśli nie ma spójników
- Dwukropek – można, ale nie trzeba używać po słowach: u, e (gdy rozpoczyna zdanie podrzędne). Jego użycie jest w pełni dobrowolne

10. Słowotwórstwo, zdrobnienia i zgrubienia

Afiksy słowotwórcze i przyimkowe

Na wzór języka Esperanto utworzyłem afiksy, czyli elementy, które można dodać do słowa, aby stworzyć z niego nowe słowo (mnóstwo przykładów znajduje się w poniższej tabeli)[36]. Afiksy dzieli się na prefiksy, czyli przedrostki oraz sufiksy, czyli przyrostki. Dla rozróżnienia, w tabeli poniżej prefiksy zakończone są myślnikiem, zaś sufiksy – mają myślnik na początku. Wśród afiksów wyróżniam specjalną grupę, jaką tworzą przyimki, ponieważ ta część mowy występuje zawsze jako osobne słowo zarówno w Esperanto, jak i większości (jeśli nie wszystkich) językach indo-europejskich. Zaś w innych językach (np. węgierski, fiński, japoński) przyimki mogą stanowić jedynie sufiksy. Stąd też w Kaelu można posługiwać się przyimkami zarówno jako osobnymi słowami, czy też afiksami – to już od

[35] Z uwagi na krótkość słów wiem doskonale, że skracając słowa może nam powstać zupełnie inne słowo, dlatego właśnie ogromnie ważne jest tu użycie kropki. Wobec tego, jeśli zdanie jest zakończone jakimś skrótem, muszą się wtedy pojawić 2 kropki: jedna kończy skrót, a druga – zdanie.

[36] Jakby ktoś chciał porównać niniejsze afiksy z tymi obowiązującymi w Esperanto, zapraszam do zapoznania się z esperancką wersją niniejszego podręcznika. Służy on do nauki Kaelu, nie EO, więc nie zamieszczam ich w pozostałych wersjach językowych

użytkownika zależy, jakiej formy użyć. Ta reguła dotyczy też oczywiście wszystkich innych afiksów. Na koniec warto pamiętać, że jeśli posługujemy się jakimkolwiek sufiksem zaczynającym się od spółgłoski dodając go do słowa zakończonego samogłoską albo spółgłoską *połączoną z -i* (w tym „ł" czy „ǔ"), należy przed sufiks dodać literę ì. Reguła ta nie dotyczy sufiksu -ƒ/-ć, ponieważ jeśli jest on dodawany do przymiotników, dodaje się go do całych słów, a nie do rdzeni, jak ma to miejsce w Esperanto.

Afiksy słowotwórcze (37)

Podobnie jak w Esperanto, również tutaj niemal każdy z tych afiksów może istnieć jako pojedyncze słowo. Umieściłem je w kolumnie „słownie", gdyż ich tworzenie nie zawsze jest regularne.

afiks	słownie	znaczenie	przykłady
-s	sû	pogarda, obrzydzenie (szczególnie estetyczne)	Ȧzs – paskudny dom
-ŝ	zo	powtarzająca się / długotrwała czynność	Klàŝ - śpiewanie
-ăt	Et	rzecz	Iăt – coś dobrego
-ĉ	Ĉu'	członek (czegoś)	Ĥŕstĉ - chrześcijanin
-đ	đ	(zbiór)	Eзđ – zbiór ludzi/tłum
fu-	-	roz-	fùte - rozdzielić, fuă - rozdać
-ȧta	ȧta	możliwy	tãȧta = nauczalny, ẽȧta = jadalny[37]
-ć/-ƒ	ć / ƒ	cecha	Îć - dobroć, isaƒ - wielkość
-r̂	-	zwiększenie	Isàr̂ - wielki (isa - duży)
-v̄	V̄	miejsce	Ávèv̄ - lecznica, przychodnia zdrowia
ta-	tă, Ta[38]	początek, zacząć	tală - zobaczyć
vo-	Vŏз/Voăt	były	Vojvu - były mąż
-pû	pû	skłonny, przyzwyczajony	Nùpû - senny, śpiący
-gê	gê	konieczny do zrobienia	ĉègê = gê ĉĕ - konieczny do zrobienia, olgê – konieczny do przeczytania
-c̆	ìc̆	fragment, cząstka	Ṩu̧ìc̆ – ziarnko piasku
-ƒu	ƒu	zwierzchnik	Tãv̄ƒu – dyrektor szkoły
-ś/-ṕ	śa / ṕa	zmniejszenie	Isàṕ – trochę duży
-ẓ	ẓ	pogarda, obrzydzenie (szczególnie moralne)	Ȧzẓ – burdel / dom publiczny
i̧-/-i̧e	Í̧, ìȩ/ ìĭ	kończyć	ole - czytać, i̧ole - przeczytać
đe-	-	obojej płci	đĕз – ludzie (różnej płci)
-ŕ	ìŕ	dziecię, potomek	Kùŕ - szczeniak
-te	ìte	Dawać czemuś jakąś postać	ĥî - nerwowy, ĥìte - irytować
-ce[39]	ìce	stawać się czymś	-
-j	ìj	narzędzie	Irj – narzędzie do pisania
-ń	Ń	(tworzy rodzaj żeński)	Ľu - koń, Ľùń - klacz
-зa/u	ìза/ìзă	godny, wart; warto	Tãìза – warty nauki
-ŝu'	-	-izm	Ĥŕsţu - chrześcijanizm
-q	-	-ista (określenie zawodu)	Ávq - farmaceuta[40]

[37] Końcówka -ȧta oznacza zatem, że coś może być zrobione. Z kolei gdy chcemy o kimś powiedzieć, że jest w stanie coś zrobić (ale niekoniecznie że jest do czegoś skłonnym), używamy końcówki -hta, np. klȧta = umiejący śpiewać (klă = śpiewać), zaś klȧ̀ta oznacza „możliwy do zaśpiewania/bycia zaśpiewanym"

[38] Przykłady: tă – zacząć, Ta – początek

[39] Można zamiennie używać końcówek -ce i -tes, w zależności od tego, którego typu koniugacji chcielibyśmy użyć.

[40] Nie mylić z Âĝ - lekarz/doktor

ve-	vê	(przeciwieństwo)	véa = rô (zły)
su-/so-	-	[razem]	sùte / sòte - złączyć
ro-	rô	błędnie, niewłaściwie	Rotŭ – źle wiedzieć / mylić się
ąŝ-	-	pra-	-
vś-	vśo	ponownie, z powrotem	vśă - oddać
-ŕ	ìŕ	pojemnik	P̓ùŕ – portfel
-ɲ/-eз	ɲ/Eз	człowiek	Ftàɲ / Ftă3 – młoda osoba
-is/-ș	ise/șĕ	przyrostek ogólny	-
-fŕ	Fŕ	(tworzy rodzaj męski)	L̓u - koń, L̓ùfl - ogier

Przyimki (35)

afiks	słownie	znaczenie
-z	z	do/ku (w czyjąś stronę)
-u̍	u̍	zamiast
-ǹl	ǹl	przed
-v́	v́	obok
-ɳ	ɳ	Przy / u
-nó/-no	nó/no	około, dokoła
-Í	*ål*	*podczas*
-t	t	z, od
-p	p	w
-b	b	w (B)
-ul / -i̇u	lũ	na zewnątrz
-ós	ós	precz, z dala
-ve	ve	między
-vèb	vèb	wpomiędzy
-ɠ	ɠ	(przyimek ogólny)
-ƥ	ƥ	przeciw
-ƥo	ƥo	przeciwnie; naprzeciw
-bå	bå	oprócz
-v	v	z
-st	st	według
-i̇n	*i̇n*	*za (kimś/czymś)*
-eć	eć	pomimo
-ť	ť	niż
-ų	ų	przez, za pomocą
-ɽ	ɽ	dla aby, by, żeby
-ḍ	ḍ	po, za, poza, potem
-r	r	o
-з	з	z powodu
-ḱl	ḱl	bez
-l	l	pod
-i̇̀	l̓	poniżej
-ǹt	ǹt	(po)nad
-ǹ	ǹ	Na (kimś/czymś)
-ǹb	ǹb	na (kogoś/coś)
-ťå	ťå	przez (wskroś)

Użycie przyimków wydaje mi się bardzo intuicyjne, podobnie jak w językach naturalnych, jednak na kilka elementów koniecznie chciałbym zwrócić uwagę:

- Uważam, że warto rozróżniać przyimki „z” i „b”. Pierwszy z nich służy do określenia, w jakim kierunku dana osoba/obiekt się kieruje, jednak nie musi to określać ostatecznego celu wędrówki danego obiektu. Zaś przyimek „b” zawsze określa konkretne miejsce, do którego dana osoba/obiekt zmierza.
- przyimek „z” po dodaniu do zaimków osobowych (nieformalnych) skraca się do form jednoliterowych, pokazanych w tabeli poniżej.

Zaimek osobowy	
Przed dodaniem przyimku „z”	Po dodaniu przyimka „z”
k	x̂
d	ḍ
h	ḥ
ḱ	x̌
d́	ḍi
i̇	ḥi

Owo skrócenie jest obowiązkowe jedynie w przypadku 2lp, gdyż w przeciwnym wypadku powstanie nam słówko ḍ, które jest przecież zupełnie innym słowem, w dodatku też jest ono przyimkiem

- przyimek „ų” można stosować tylko do tego, by wskazać narzędzie, jakie zostało użyte do wykonania danej czynności. Jeśli postawimy go przy nazwie jakiejś osoby, oznacza to, że osoba ta stanowiła narzędzie do wykonania czegoś, a niekoniecznie jest tego autorem. Dla przykładu, zdanie „Obraz został namalowany przez L. da Vinci” powinno brzmieć „Ḱp _iva-i̇̀ t L. da Vinci” – a więc mówimy tutaj o tym, że ten obraz jest „od” malarza, a nie przez niego/nim namalowany. Zdanie „Ḱp _iva-i̇̀ ų L. da Vinci” oznaczałoby, że to nie L. da Vinci jest jego autorem, a ktoś inny, dla kogo da Vinci jest tylko narzędziem potrzebnym do namalowania obrazu. Można takie zdanie rozumieć np. w ten

sposób, że malarz posłużył się jego włosami jako pędzlem malując obraz. Może to też oznaczać, że do namalowania obrazu użyto jego krwi, kału, czy też czegokolwiek innego, co tylko można sobie wyobrazić. Wiem, brzmi brutalnie, jednak gdyby użytkownik niniejszego conlangu chciał wyrazić akurat taką myśl (wedle której dana osoba nie jest autorem czegoś, a tylko została wykorzystana jako narzędzie do powstania takiego przedmiotu), miałby taką możliwość. Na szczęście w języku polskim również można zachować taką jednoznaczność – używając konstrukcji „za pomocą" zamiast „przez", jednak angielskie „by" czy portugalskie „por" wydają mi się być wieloznaczne w tej sytuacji.

Słowa złożone

Podobnie jak w języku węgierskim, niemieckim, Esperanto czy lożbanie, tutaj również można, a niekiedy nawet trzeba łączyć ze sobą kilka słów, by stworzyć z nich jedno większe. W zależności od tego, do jaka ostatecznie część mowy nam powstanie, wyróżniam rzeczowniki złożone i czasowniki złożone.

Rzeczowniki złożone

W ten sposób nazwałem słowa złożone z dwóch połączonych rzeczowników, gdzie jeden z nich przed połączeniem miał formę dopełniacza. Jest on zatem rzeczownikiem opisującym ten drugi. Oczywiście może być też rzeczownik złożony z trzech, czy więcej rzeczowników - wówczas ten ostatni "cząstkowy" rzeczownik jest opisywany przez wszystkie wcześniejsze, a te zaś mogą się określać nawzajem bądź nie (to nie jest lojban ani toki pona - nie wymagam aż takiej precyzji). Dla przykładu, spójrzmy na następujące sformułowania (z tekstu nr 1 ze strony 15):

Podobnie też można łączyć ze sobą słowa, doklejając przymiotnik do rzeczownika, jednak jeszcze się zastanawiam nad tym, czy przyłączać się ma sam rdzeń przymiotnika (jak w Esperanto), czy może cały przymiotnik. Inne ciekawe rzeczowniki złożone:

Rzeczownik złożony	**Inny możliwy zapis**	**Znaczenie**
Ṡklseg	Seg Ṡkln	Krawędź klifu
Vòlál	Ál Vòln	Dno doliny

- Kuągõ – kilogram marchwi. Kuą - marchew, Gõ - kilogram
- Ṫãẽìv̄ - stołówka studencka. Ṫã to rdzeń czasownika ṫãe (=studiować). Ẽe znaczy „jeść", zaś v̄ jest znanym nam już przyrostkiem wskazującym miejsce wykonywania danej czynności.

Na koniec chciałbym zwrócić uwagę na to, jaką strukturę mają rzeczowniki złożone, których element stanowi jakieś opakowanie. Kal oznacza „wino", Ął – „piwo", Plu – „butelka". Jak zatem powiedzieć „butelka z winem"? Pierwszą myślą może być Kalplu, jednak oznacza to, że mówimy o butelce, która jest w pewien sposób określana przez wino – może to oznaczać, że mamy na myśli taką butelkę, na której tylko będziemy mieli napisane „wino", a czy tam faktycznie jest wino, to już inna sprawa. Może to być też butelka, która ma kształt typowy dla butelek na wino, chociaż go nie zawiera. W końcu, możemy tutaj mieć na myśli butelkę, w której jest wino, albo tylko jego resztki, albo też mamy już tylko wspomnienia, że w tej butelce kiedyś było wino. Dlatego lepiej jest powiedzieć „Plukal" – wiadomo, że mówimy o winie, zaś przedrostek „plu" je określa, wskazując konkretniej, że mamy na myśli wino butelkowane. Tak samo też rozsądniej jest kupować Pluął niż Ąlplu.

Czasowniki złożone

Analogicznie, można łączyć czasownik z przysłówkiem, np. ṡedŏ = pracować ręcznie (dŏ – pracować, ṡe - ręka).

Słowa obcego pochodzenia w Kaelu

Chociaż szyk zdania jest bardzo podobny łacińskiemu, nie chcę, aby ten conlang był podobny do jakichkolwiek języków romańskich, czy też germańskich, słowiańskich itd., ponieważ obawiam się, że wówczas Kael będzie brzmieć jako dziwaczna karykatura któregoś języka czy grupy języków (niewątpliwie błąd ten popełnił Zamenhof tworząc Esperanto, jednak rozumiem też jego zamysł, jakim było drastyczne ułatwienie nauki tego języka – niestety kosztem jego brzmienia, zbyt bliskiego językom romańskim). Z tego powodu postanowiłem, że nawet słowa, które wyglądają niemal identycznie w wielu językach będą miały zupełnie inne brzmienie w Kaelu. Przykłady:

- matematyka – Tŭ, gdyż wywodzi się z greckiego μαθημα, czyli nauka, lekcja, wiedza (=Tuę')
- geografia – 3ajṕr, czyli rysowanie Ziemi (podobnie to słowo sobie utworzyli Węgrzy: földrajz, gdzie föld – ziemia, rajz – rysunek, rysowanie)
- astronomia – Ṫaĺb, czyli „gwiezdne prawo". Z greckiego ἀστρον = gwiazda (=Ṫą), νόμος = reguła, prawo (=Ĭb)
- ekonomia – Ȧzĺb, ponieważ wywodzi się z greskiego οἰκος = „dom" i νόμος.
- filozofia – Śĕf, gdyż wywodzi się z greckiego φιλος – „miły, ukochany" (=śéva) i σοφια – „mądrość" (=Iŝàf)
- kosmos – Rẽ, ponieważ κόσμος po grecku oznacza „szyk, porządek" (Rę̃)

Jak widać, tworząc tego typu słowa kierowałem się ich etymologią.

Zdrobnienia i zgrubienia

Jest to element języka, któremu najmniej poświęcam uwagi. Myślę, że sposoby na tworzenie zdrobnień i zgrubień zostaną opracowane dopiero podczas dłuższego korzystania tego języka, stanowiąc element mowy potocznej (a zatem nigdy oficjalnej!) tego języka. Dotychczas mało jest głosek miękkich w Kaelu, zatem najpewniej zdrobnienia będę tworzyć właśnie poprzez podmienianie którejś spółgłoski na jej zmiękczony odpowiednik (np. „n" na „ń"). Można też użyć przydrostka -ṕ, wiedząc, że „ṕa" oznacza „mały". Zgrubienia zaś mogę tworzyć poprzez wciśnięcie wewnątrz słowa litery ĥ, której prawie wcale jak dotąd nie używam za bardzo w słowach. Podobnie też można używać prefiks šu- wiedząc, co on oznacza jako pojedyncze słowo, czy też końcówki -s/-ẓ.

11. Jak się tego uczyć???

W związku z tym, że nie ma żadnych dostępnych kursów, radzę po prostu szukać sobie przykładowych zdań w jakimkolwiek podręczniku do innego języka (najlepiej aby to były teksty do nauki Esperanto, skoro na nim bazowałem, tworząc gramatykę – jednak dowolny inny podręcznik językowy też powinien wystarczająco pomóc) i po prostu tłumaczyć te teksty na Kael, a następnie podsyłać mi do sprawdzenia na adres veknem211@gmail.com. Ja sam osobiście uczyłem się tego języka (a przy tym ulepszałem słownictwo i testowałem język) tłumacząc czytanki m.in. z pewnego podręcznika do języka portugalskiego. Niestety, ponieważ ich treść nie stanowi mojej własności intelektualnej (ja tych tekstów nie układałem, tylko je przetłumaczyłem), wolę nie publikować owych tłumaczeń.

12. Alfabety opcjonalne

łacińskie	cyrylica	greka	devanagari

a	a	Aɑ	अ
e	e/э[41]	Eɛ	ए
i	i	Iı	इ/य
o	o	Oo	ओ
u	y	Yu	उ
ì į į̨	ì	I̓ì	इ̀
y	ы/ӹ	ᴜ	ऊ
å	a□	Å̊	अ́
é	e´	É̋	ऐ
î	ю	Ф̨	इ/यु

Mimo że przez cały czas posługuję się pismem łacińskim, pisząc w tym języku, to jednak nie jest to jedyne pismo, które można stosować. Oprócz pisma łacińskiego, można bowiem pisać w Kaelu pismem greckim, cyrylicą, a nawet devanagari!!!

Wiem, nie zamieściłem tutaj wszystkich liter, ponieważ wystarczy dodać do „nie-łacińskich" liter odpowiedni znak diakrytyczny, i już mamy odpowiednią dowolną literę. Nikt pisząc elektronicznie nie będzie przecież za każdym razem kopiować liter z tych tabel, a zamiast tego użyje własnej klawiatury i lexilogos. Z tego też powodu nawet nie chciało mi się wstawiać liter s̀ czy t̀ w grece czy cyrylicy, ponieważ wiadomo, jak takie litery będą wyglądały. Najdziwniej wygląda sprawa z literami devanagari. Przykłady:

- ग़म – ǵaɜa (następny)
- ष़िल् – Xj (mgła)
- केए – kě (potrzebować)
- होांग् - Ĥôg (armia) (zapis bardzo nieintuicyjny, ale jedyny możliwy)

v	Вв	Ωω	व
x	К□к□ ǯ	Ξξ	ख़/ष
ǘ	ǯ	Ξ́ξ	ख़/ष़
z	Зз	Zζ	ज
ź	Ӡӡ	Ź́ζ	ज़

łaciń-skie	cyrylica	greka	deva-nagari
b	Бб	Вβ	ब
c	Цц	Χχ	च
ć	Ц́ц́	Χ́χ́	च़
ĉ	Чч	Χ̂χ̂	छ
d	Дд	Δδ	द
đ	Д̷д̷	Δ̷δ̷	द़
f	Фф	Φφ	फ
g	Гг	Γγ	ग
ĝ	Ԍ ԍ	Γ̂γ̂	ज
h	Хх	Нη	ह
j	Жж	Φ̂φ̂	झ
k	Кк	Кκ	क
l	Лл	Λλ	ल
ĺ	Л́л́	Λ́λ́	ऌ
з	Мм	Мμ	म
n	Нн	Νν	न
ń	Н́н́	Ν́ν́	ञ
p	Пп	Пп	प
q	к□	К̊к̊	क़
r	Рр	Рρ	र
s	Сс	Σσ	स
ś	С́с́	Σ́σ́	स़
ŝ	Шш	Σ̂σ̂	श
t	Тт	Ττ	त
Ťť Ŧŧ	Ŧŧ	Ŧŧ	त़

Osobiście uważam, że pismem najbardziej odpowiednim dla Kaelu jest pismo łacińskie. Jego miażdżącą zaletą nad innymi pismami jest nie tylko powszechność, ale też obecność licznych liter, które zajmują mało miejsca, w porównaniu do ich odpowiedników w innych pismach, np. „t" jest węższe od cyrylicznego т, greckiego τ, czy hinduskiego त. Podobną zaletę mają litery: i, f, j, l, r, zaś pozostałe mają średnią szerokość, w porównaniu z bardzo szerokimi literami, jak np.: ш, ж, ю, czy ы. Oprócz tego, często są problemy z wyświetlaniem liter alfabetów innych niż łaciński po dodaniu znaków diakrytycznych. Dlatego właśnie dźwięk [mh] zapisuję jako ӟ, bo з̓ czy ӟ niewyraźnie się wyświetlają (nawet nie wstawiam cudzysłowu, bo zasłaniałby te zdaki diakrytyczne). Dlatego też, bez względu na to, czy bym był Grekiem, Bułgarem, czy nawet Hindusem, i tak z pewnością preferowałbym pisanie tylko pismem łacińskim w Kaelu. No może z wyjątkiem tego, o którym mowa w kolejnym rozdziale.

13. Pismo alternatywne

A teraz, Drogi Czytelniku, masz okazję poznać najmroczniejszą stronę Kaelu. Wiesz już, że pisząc w tym języku możesz posługiwać się przeogromną ilością liter łacińskich, greckich, cyrylicznych, a nawet devanagari. Teraz jest czas na zapoznanie się z przerażającą informacją – można pisać w tym języku nawet literami wschodnioazjatyckimi – takimi jak: koreańskie, chińskie, a nawet japońskie. Zarówno

[41] Litera „e" nie może być czytane zgodnie z rosyjskimi regułami wymowy - dźwięk [jɛ] można zapisywać tylko jako ĭ, analogicznie [ja] - tylko jako î (itd), bez względu na to, czy posługujemy się cyrylicą, czy pismem łacińskim

katakana, hiragana, jak i przede wszystkim znaki kanji mają tu swoje zastosowanie. Celowo nawet nie wzmiankowałem na temat tego systemu pisania w poprzednich rozdziałach, bo gdyby ktoś, przeczytawszy o alfabecie łacińskim rozszerzonym do ponad 200 liter, zobaczył jakieś chińskie litery w rozdziale z tekstami przykładowymi, z pewnością rzuciłby tą książką w ciemny kąt, chcąc jak najszybciej o tym conlangu zapomnieć. **Absolutnie nie wymagam znajomości niniejszego pisma od użytkowników Kaelu**. Tak jak w języku międzysłowiańskim wyróżniamy cyrylicę i pismo łacińskie, aby każdy człowiek mógł pisać jednym albo drugim pismem (w zależności od tego, jak jest komu wygodnie pisać), tak samo tutaj wyróżniam różne pisma, w tym właśnie pismo alternatywne.

Inspiracją tutaj dla mnie były japońskie słowa, m.in: 大きい (duży), 小さい (mały). Każdy, kto zna japoński, wie, że słowa te składają się zarówno z liter hiragany (mówię o końcówkach -きい oraz -さい) oraz znaków kanji (大, 小). Nie mam pojęcia, czy w przypadku tych słów wyróżnia się rdzenie i końcówki fleksyjne, jednak istnienie liter różnych systemów pisma (bo przecież w każdym z tych słów znajdziemy zarówno litery kanji, jak i hiragany) w jednym słowie zainspirowało mnie do tego stworzenia specjalnego pisma, gdzie rdzenie rzeczowników, czasowników i innych części mowy będą zapisywane literami japońskimi / chińskimi, zaś końcówki fleksyjne zapisuje się literami łacińskimi – tymi, o których się tak rozpisałem w rozdziale 1. Oczywiście, jeśli ktoś ma ochotę, można wraz z tymi literami wschodnioazjatyckimi korzystać z cyrylicy, devanagari czy greki, jeśli ktoś nie lubi pisma łacińskiego. Oczywiście, pisząc niektóre słowa pismem alternatywnym można posługiwać się również literami koreańskimi.

Dla ułatwienia, z przyczyn geograficznych, niniejsze **pismo alternatywne nazywam pismem wschodnim**, zaś pozostałe systemy pisma (łaciński i te, o których mowa w poprzednim rozdziale) nazywam pismem zachodnim. Jednak literami pisma wschodniego nie da się zapisywać końcówek fleksyjnych oraz słów, których jeszcze nie zaadaptowałem do pisma wschodniego. Dlatego właśnie korzystając z pisma wschodniego zawsze trzeba korzystać też z „liter zachodnich". Z takich liter korzysta się również wtedy, gdy użycie pisma alternatywnego jest nieopłacalne z punktu widzenia głównej idei tego conlangu. Na przykład, czasownik „pisać" to „ire" w piśmie zachodnim oraz „書 e" albo „書어" w piśmie wschodnim. Rdzeń 書 zajmuje więcej miejsca niż rdzeń *ir*, dlatego w piśmie odręcznym staram się „wschodnie litery" pisać jak najwęziej. Z tą literą akurat miałbym problem, ale z literą 日 byłoby już łatwiej. Drugą wadą pisma wschodniego jest to, że wszystkie litery „wschodnie" są wyższe niż te „zachodnie", co zresztą widać po tym, jak duża odległość stworzyła mi się pomiędzy kilkoma powyższymi linijkami tekstu. Co więcej, jeśli w jednym słowie umieszcza się litery wschodnie i zachodnie, jest między nimi niemożliwy do usunięcia odstęp, który wygląda jak spacja. Dlatego też nie planuję posługiwać się niniejszym pismem pisząc na urządzeniach elektronicznych, ale bardzo chętnie odręcznie. Tutaj mogę przejść do istotnej dla mnie zalety pisma wschodniego – są takie litery wschodnie, które po prostu o wiele wygodniej jest pisać ręcznie niż słowa pisane pismem zachodnim. Na przykład, zamiast słówka ĉå (=tylko) można zapisywać 只. Litera 只 jest na tyle prosta w pisaniu, że w piśmie odręcznym jest o wiele wygodniejsza od ĉå, w którym w dodatku roi się od znaków diakrytycznych.

Jak wspomniałem we wstępie, można również używać liter koreańskich. Z nimi sprawa jest o tyle prosta, że wystarczy się nauczyć elementów wchodzących w skład danej litery, i już można nawet improwizować z ich używaniem. Osobom nie znającym tego pisma wspomnę tylko, że litery składają

się z elementów, które łączy się razem w jeden znak, tak jak nazwa 한글 (czyli hangul – nazwa pisma koreańskiego) składa się z elementów: ㅎㅏㄴㄱㅡㄹ. Poniższe tabele przedstawiają, jak w piśmie alternatywnym należy te elementy czytać:

Spółgłoski:

b	ㅂ	v	ㅃ
d	ㄷ	đ	ㄸ
g	ㄱ	k	ㄲ
ĝ	ㅈ		
h	ㅎ	ĥ	ㅋ
j	ㅈ	ĉ	ㅉ
l	ㄹ		
ɜ	ㅁ		
n	ㄴ		
p	ㅍ		
s	ㅅ	ŝ	ㅆ
t	ㅌ		

Litera ㅇ umieszczona na początku litery jest niema (pozwala napisać sylabę rozpoczętą od samogłoski), zaś umieszczona na końcu – wskazuje, że samogłoska w sylabie jest nosowa. Samogłoski:

a	ㅏ	á	ㅐ	î	ㅑ
e	ㅓ	é	ㅔ	ǐ	ㅕ
i	ㅣ				

iá	ㅒ
ié	ㅖ

o	ㅗ	ó	ㅚ	î	ㅛ	ô	ㅘ	ôi	ㅙ
u	ㅜ	ú	ㅟ	ů	ㅠ	ǔ	ㅝ	ǔi	ㅞ
ì	ㅡ	˻	ㅢ						

Przykłady:

미 - ɜ́ – co

텉 - Ṫet – zadanie / projekt

꽈 - kô – łatwy

퉈 - tǔ – znać

용 - Iõ – nos

Ponieważ fonologia Kaelu daleko odbiega od tej koreańskiej, proszę się nie dziwić, że wielu literom koreańskim nadałem zupełnie inny dźwięk od tego, jakim je Koreańczycy czytają. Tak samo przecież w językach posługujących się pismem łacińskim litery *j, e, r, w, a* czyta się przeróżnie, w zależności od tego, którym językiem się posługujemy (na przykład, literę *j* zupełnie inaczej się czyta w języku polskim, a inaczej w języku hiszpańskim, angielskim czy portugalskim)

Litery koreańskie, stanowiące element pisma wschodniego, służą głównie do pisania np. spójników czy innych słów, które składają się z takich zachodnich liter, które mają swój koreański odpowiednik. Dla przykładu, poniżej znajduje się koniugacja czasowników 머어/머e (ɜě - iść) i 모어/모e (ɜŏ - mówić) w piśmie koreańskim.

Bardzo je doceniam, ponieważ można nim zapisywać końcówki fleksyjne np. czasowników – co zresztą widać w tabeli obok.

1lp	먺		몪	
2lp	먿		몯	
3lp	멓		뫃	
1lm	머끼	먺i	모끼	몪i
2lm	머디	먿i	모디	몯i
3lm	머히	멓i	모히	뫃i

Należy oczywiście pamiętać, że posługując się pismem wschodnim można posługiwać się zarówno literami japońskimi/chińskimi, jak i koreańskimi w tym samym tekście. W przypadku pisma zachodniego byłoby to kłopotliwe, jako że litery *p* i *ɜ* są czytane inaczej w piśmie łacińskim, a inaczej w cyrylicy.

Z uwagi na to, że pismo alternatywne niestety jest pismem słabo praktycznym, proszę potraktować ten rozdział bardziej jako ciekawostkę. Nadal jednak uważam pismo wschodnie za interesujący element artystyczny tego conlangu.

Doskonale zdaję sobie sprawę z tego, że sama chęć nauki tego języka to szalony pomysł, a co dopiero chcieć się uczyć pisania niniejszym pismem wschodnim. Dlatego też osoby zainteresowane takim pismem zapraszam do kontaktu ze mną.

14. O autorze (Ĭlfŗ)

Student farmacji, który od kilkunastu lat interesuje się językami obcymi (szczególnie od strony teoretycznej). Znam esperanto, międzysłowiański, portugalski i angielski, a także miałem okazję trochę poznać takie języki, jak: węgierski, francuski, niderlandzki, lożban, toki pona, a w o wiele mniejszym stopniu też ithkuil. Oprócz tego, przez kilka lat eksperymentowałem z pisownią języka polskiego, pisząc w tym języku przy pomocy takich pism, jak: greka, cyrylica, pismo hebrajskie, arabskie, czy nawet hangul. Czytając ten podręcznik z pewnością można dostrzec, że ich znajomość (w różnym stopniu) przyczyniła się do tego, jaki jest aktualny wygląd niniejszego języka sztucznego, który uważam za niezwykle praktyczny.

Kontakt:

Mail veknem211@gmail.com

Telegram @veknem

Discord yakusan0463